

Területi Statisztika

Közzététel: 2022. november 25.

A tanulmány címe:

Nemzetközi mobilitási magatartás és lehetséges járványhelyzeti jövője a Kárpát-medencei magyarság körében, 2020

Szerzők:

Megyesi Zoltán – Péti Márton

<https://doi.org/10.15196/TS620604>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, tértítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szjt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 62. évfolyam 6. számában megjelent, Megyesi Zoltán – Péti Márton által írt, Nemzetközi mobilitási magatartás és lehetséges járványhelyzeti jövője a Kárpát-medencei magyarság körében, 2020 c. tanulmány”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Nemzetközi mobilitási magatartás és lehetséges járványhelyzeti jövője a Kárpát-medencei magyarság körében, 2020

Exploring international mobility patterns and the post-COVID trends of international mobility in Hungary and in the ethnic Hungarian communities of the neighbouring countries of Hungary, 2020

Megyesi, Zoltán

TECHTRA Technológiai Transzfer
Intézet Közhasznú Nonprofit Zrt.
E-mail: zoltan.megyesi@techtra.hu

Péti, Márton

Budapesti Corvinus Egyetem,
Nemzetstratégiai Kutatóintézet
E-mail: marton.peti@nski.gov.hu

Kulcsszavak:

külhoni magyarok,
területi mobilitás,
multilokalitás,
transznacionalizmus,
járványhelyzet

A kommunikációs és közlekedési lehetőségek fejlődésével megjelenő újszerű mobilitási mintákban részt vevők több földrajzi helyhez is kötődhetnek, így az egyszeri és egyirányú elvándorlás helyett egyes funkciókat más-más földrajzi helyen vagy országban vehetnek igénybe, akár egy láncszerű hálózathoz hasonlóan. A Kárpát-medencei magyarság körében az elvándorlás játssza a legnagyobb szerepet az egyes közösségek népességcsökkenésében, így a nem hagyományos mobilitási minták követése a szülőföldön maradás szempontjából fontos tényezőnek bizonyulhat. A szerzők a mobilitási mintákban érintett, a rendszeres államháttáron átívelő ingázásban részt vevő csoportokat térképezték fel, számszerűsítették és nemzetrészek (Magyarország, Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja) szerint jellemezték. Az eredmények alapján a COVID-19-járványhelyzet érzékenyen érintette a mobilitási hálózatokat is, különösen a munkavégzés céljából ingázók csoportját hozta nehéz és bizonytalan helyzetbe; a megkérdezettek hosszabb távú ingázási szándékait ugyanakkor ennél mérsékeltebben befolyásolta.

Along with the development of communication and transportation options new forms of mobility may link people to multiple places. Therefore, instead of one-time and one-way migration these people may be able to use different functions in different geographical locations or countries, like in a chain network. Among ethnic Hungarians

Keywords:
Hungarian minorities,
territorial mobility,
multilocality,
transnationalism,
epidemic situation

living in the Carpathian basin emigration plays the most significant role in the population decline, as such the use of the non-traditional mobility patterns may represent significant factors in staying in the homeland. The aim of this study is to map, quantify and characterize the groups engaged in these new mobility patterns in Hungary, the most populous Hungarian communities from Transylvania (Romania), Southern Slovakia, Vojvodina (Serbia) and Transcarpathia (Ukraine). The study outlines that the COVID pandemic situation had severe effects on the cross-border mobility networks, commuters faced serious difficulties. However, long term goals of the surveyed population regarding cross-border mobility have been moderately impacted.

Beküldve: 2022. április 28.

Elfogadva: 2022. május 27.

Bevezetés

A Kárpát-medencei magyarság számára a rendszerváltást és az országok többségének az Európai Unióhoz (EU) történő csatlakozását követően jelentős mértékben megnyíltak a határok. A folyamat még inkább kiteljesedett a magyar (kettős) állampolgárság elterjedésével a legtöbb külföldi magyar közösségben. Így a hagyományos Magyarországra történő áttelepülés mellett új vándorlási minták és élethelyzetek jelentek meg. Feltűntek azon csoportok, melyek rendszeresen ingáznak az anyaország és a külföldi térségek között, illetve újabb földrajzi mintaként az európai gazdasági centrumokba, munkavállalási vagy éppen tanulási céllal. Számos egyén és család vált – a megelőző hetven év során tapasztaltnál nagyobb arányban – többes földrajzi identitásúvá, azaz az anyaországi (vagy újabban nyugat-európai), valamint a külföldi településekhez és térségekhez egyaránt kötődésük alakult ki. A globális járványügyi helyzet azonban váratlan fordulatot hozott az államhatárokon átvélő ingázásban (Kincses–Tóth 2020b). Hirtelen megszűnt a korábban egyre nyitottabbá váló globális és európai tér, amely lehetővé tette az egyes csoportok esetében akár életformaként is meghatározható szokás kibontakozását.

A tanulmány választ keres a következő kérdésekre: 1) A Kárpát-medencei magyarság körében milyen jellegű határon átlépő területi mobilitási minták azonosíthatók? 2) E minták miként változhatnak meg a jövőben? Válaszokat kereső kutatásunk a nemzetközi vándorlási magatartási formákat alapjaiban befolyásoló 2020. évi jár-

ványhelyzeti korlátozások idején készült. E tanulmány célja a transznacionális, multi-lokális, azaz az államhatárokon átívelő ingázó, illetve kettős élethelyzetben lévő csoportok feltérképezése, valamint e csoportok jövőbeli mobilitási szándékainak feltárása.

Jelen kutatás a Nemzetstratégiai Kutatóintézet járványhelyzeti sérülékenységi kutatási programjának részeként valósult meg. Az újszerű területi mobilitási és életviteli minták a nemzeten belüli társadalmi-gazdasági hálózati kapcsolatok sűrűsödése által jelentősen hozzájárultak a magyar nemzet határokon átívelő egységesüléséhez. Az alternatív mobilitási pályák és élethelyzetek elterjedése – a korábban uralkodó, a kiürülés felé mutató egyirányú anyaországra vagy Nyugat-Európába áramláshoz képest – segítheti a szülőföldön maradást is, mert élénkebb kapcsolattartást feltételez a szülőfölddel, nem kényszerít annak végérvényes elhagyására, és lehetővé teszi az ottani jelenlétet is. A járványhelyzet miatt bevezetett korlátozások azonban alapjaiban változtathatják meg a mobilitási tendenciákat. E változásnak pedig sokféle nemzetstratégiai kimenete lehet, ezért is érdemes a tendenciák és a lehetséges következmények vizsgálata.

Elméleti háttér

A vándorlási folyamat jelentősen befolyásolhatja egy adott térség népességét, ezért annak iránya demográfiai szempontból fontos tényező. Míg a belföldi (belső) vándorlást a településhatár, addig a nemzetközi (külső) vándorlást az államhatár átlépése határozza meg. A vándorlási folyamatnak – a teljesen önálló elhatározásból történőtől a kényszerességig – többféle motivációja lehet. A Kárpát-medencei magyarság vándorlási trendjei az EU-csatlakozást követően főként a munkavégzéshez kapcsolódtak (Szilágyi et al. 2017).

A Magyarországra bevándorló népesség száma a folyamatosan növekedéssel összefüggésben már meghaladta az 500 ezer főt, melyből több mint 300 ezer főt tett ki a szomszédos államok magyarok lakossága (Kincses 2019). A külföldi magyarok Magyarországra áttelepülése Közép-Európán belül és európai összehasonlításban is sajátos nemzetközi vándorlási jelenségnek tekinthető (Kincses–Bálint 2016, Novotný–Pregi 2018, Szilágyi–Elekes 2020, Elekes–Szilágyi 2021, Pregi–Novotný 2022). A nemzetközi vándorlás elsődleges célterületei a nagyvárosi centrumtérsegek, ugyanakkor a szomszédos országok viszonylatában az új lakóhely kiválasztásában – különösen a magyar nemzetiségűek között – a gazdasági centrumterületek mellett a határ menti térségek is fontos szerepet játszanak, ahol leginkább a határ másik oldaláról érkezők telepednek le (Kincses–Tóth 2019, 2020a). A Kárpát-medencei országokból Magyarországra történő áttelepülés a nagy befogadó országokat jellemző tendenciákhoz képest abban is sajátos, hogy az áttelepülők iskolai végzettsége és gazdasági aktivitása nem marad el a hazai átlagtól, sőt akár felül is múlja azt. Mindez azt is jelenti, hogy az áttelepülési folyamatnak fontos szerepe van a magyarországi gazdasági növekedési színterek mellett egyes hátrányos helyzetű járások esetében a

jól képzett munkaerőforrás biztosításában is (Péti et al. 2017). Mindemellett Magyarország demográfiai helyzete a jelentős természetes fogyás miatt még a viszonylag alacsony kivándorlással jellemezhető időszakban is kedvezőtlenül alakult, így a Kárpát-medence peremterületeiről Magyarországra irányuló vándorlásnak kulcsszerepe volt a negatív tendenciák mérséklésében is (Péti et al. 2021).

A külföldi magyar bevándorlók aránya folyamatosan csökken a Magyarországra érkezők között (Kincses 2019), illetve mind a külföldi, mind az anyaországi magyar népesség kivándorlása továbbra is jelentős, amelyben egyre inkább a nyugat-európai irány a meghatározó. Ez a Vajdaság esetében például már az 1990-es évek előtt is jelentős volt (Tátrai et al. 2013), Románia és Szlovákia esetében az EU-csatlakozást követően gyorsult fel (Kapitány–Kiss 2010, Gál 2011), míg Magyarország és Kárpátalja esetében leginkább a 2008. évi gazdasági világválsággal összefüggésben erősödött fel (Kapitány 2015, Tátrai et al. 2018). A magyar közösségek népességcsökkenésében jelenleg az elvándorlás a legmeghatározóbb népmozgalmi folyamat. Az egyes magyar közösségek 2051-re becsült népességszáma még a legoptimistább termékenység- és halandósági hipotézisnél is mérsékeltébb népességcsökkenéshez vezetne, ha a természetes népmozgalmi mutatókra vonatkozó legvalószínűbb (azaz nem az optimista) forgatókönyv mellett a vándorlási egyenleg (azaz a bevándorlók és az elvándorlók különbözete) legalább kiegyenlítetté válna (Péti et al. 2020). Az anyaországi magyarság körében mindenestre már kedvező jelenségnek számít az, hogy az utóbbi években az elvándorlásban részt vevő népesség száma már csökkenő, és ezzel párhuzamosan a Magyarországon született visszavándorló népességé pedig növekvő tendenciát mutat (Gödri 2018, Lados–Hegedűs 2019, Gelléne Lukács–Kincses 2020).

A népességkibocsátó területeket demográfiai szempontból kedvezőtlenül érinti az, hogy az elvándorló az országhatárt is átlépő hagyományos, egyirányú vándorlással elszakad szülőföldjétől. Azonban a kommunikációs és közlekedési lehetőségek fejlődésével, a globalizációval új migrációs minták alakultak ki (Heller 1993), amelyek egy kezdő és végpont helyett már több szakaszból álló láncszerű hálózatot alkotnak, amiben a szülőföld – mint visszatérési pont – továbbra is jelen van. E hálózatokban a vándorok például az egyik országban az oktatásban vesznek részt, egy másikban munkát vállalnak és családot alapítanak, egy harmadikban pedig nyugdíjas éveiket töltik (IOM 2010). Az országhatárokat átlépő új mobilitási és vándorlási formákkal kapcsolatban megjelent a multilokalitás, a transznacionalizmus, transzlokálisizmus és a cirkuláció fogalma.

A *multilokalitás* eredetileg a vándorlás és a (cirkuláris) mobilitás fogalmai között elhelyezkedő elemzési koncepció volt. A területi mobilitással kapcsolatos multilokalitás leginkább egy olyan életstratégiaként értelmezhető, melyben az egyén funkcionális indítékokból több helyszín között ingázik, kihasználva azok előnyeit. A meg-növekedett mobilitás következtében az egyének identitása és tevékenysége már nem csak egyetlen helyre – az otthonukat adó régióra – korlátozódik, hanem különböző

okokkal magyarázható mozgékony életet élnek, több helyhez is kötődnek, amelyek a mozgásukat és a munkájukat keretező egyfajta hálózatként működnek (Ruotsala 2015, Bálint et al. 2017). Ebben a hálózatban bárkinek akár több otthona is lehet. A multilokálitás egyben magában foglalhatja a multifunkcionalitást, azaz a két helyszínt összekötő utazás gyakran nemcsak egyetlen céllal, hanem egyszerre különböző funkciók igénybevételével is történik (Nadler 2009). A funkcionális indítékok, motívációk szempontjából talán a határtérségek biztosítanak a legtöbb lehetőséget. A határ menti területek lehetőségeinek kiaknázásában részt vevő ún. *regionautákat* a munkahelyi célú határátlépés mellett akár oktatási, vásárlási, valamint szabadidő-eltöltéssel vagy akár ügyintézással és társadalombiztosítással kapcsolatos indítékok is vezérelhetik (Ruotsala 2015). A határon átívelő ingázást a változatos posztmodern, transzlokális életvitel egy lehetséges prototípusának is tekinthetjük, mert az ingázók kevésbé helyhez kötöttek (multilokálisak) és rendkívül mobilak (Wille 2012). A multilokális élet akár alternatív életstratégiaként is felfogható a kevés erőforrással rendelkező, egyre inkább leszakadó vidéki térségekben élők számára (Nadler 2009). A határon átívelő ingázásról, az ingázók életkörülményeiről és attitűdjeiről nemcsak hazánkban, de Európa más országaiban is viszonylag szűk körű információval rendelkezünk (Egedy 2017).

A multilokálitás államhatáron átívelő formája már a *transznacionalizmus* jelensége felé mutat. A társadalomtudományokban az 1990-es évek elején felbukkant fogalom, a transznacionalizmus egyrészt a vándorlás új formáihoz, másrészt a globalizáció egyes jelenségeihez kapcsolódik. Mára a transznacionalizmus meghatározó fontosságú kutatási területté, illetve elméleti megközelítéssé vált egyes társadalomtudományi diszciplínákban (Niedermüller 2005), melyek közül érdemes körbejárni a vándorlással és a területi mobilitással kapcsolatos tartalmakat. A transznacionalizmus fő alap-tétele, hogy az egyre fokozódó globalizáció következtében kialakult mobilitás már más mintákat mutat, mint a hagyományos egyirányú vándorlási vagy nemzetközi munkavállalási formák. Amíg ugyanis a vándorok korábban lakóhelyet változtattak, azaz az egyik országból a másikba költöztek, amivel kulturális környezetet is váltottak, azaz vagy ide, vagy oda tartoztak, addig a mostani mobilitás már nem feltétlenül ugyanezt jelenti, hanem sokkal inkább a több hely közötti állandó mozgást, s ennek megfelelően az egyidejűleg több helyhez való tartozást is. Ez a gyakorlatban úgy nyilvánul meg, hogy a vándorlásban részt vevők nem terveznek a befogadó országban letelepedni, csupán egy előre nem meghatározható időszakot töltenek ott, általában munkavállalási célból. Jellemző módon családtagjaik a szülőföldjükön maradnak, míg a munkavállaló keresete egy részének hazaküldésével anyagilag támogatja őket. A befogadó országban ideiglenesen tartózkodó nem is akar tartósan integrálódni és asszimilálódni az ottani társadalomba, azonban gazdasági sikerességéhez elengedhetetlen, hogy alkalmazni tudja a helyi kulturális tudást és normákat (Niedermüller 2005). Ez az élethelyzet ugyanakkor meg is „fordítható”, azaz a lakóhelyi mobilitás válik hangsúlyossá, melyben a bevándorló életének súlypontja (munkahely,

családi kapcsolatok) továbbra is az anyaországra koncentrálódnak, míg a befogadó országban létesített lakóhelyén nem feltétlenül törekszik társadalmi integrációra (Strüver 2005). Ez utóbbi, a határon átívelő lakóhelyi mobilitás egyben a szuburbanizáció egy sajátos formája is, amelynek következtében a szomszédos ország vidéki övezetei fokozatosan egy nagyváros lakóövezeteivé, elővárosaivá válnak (Hardi 2010).

A transznacionalizmus fogalomköre alapvetően a nemzetközi vándorlás nemzetek felettségét helyezi előtérbe a nemzetköziség helyett. E 'területek feletti' megközelítés miatt kritikai megjegyzésként merült fel főleg geográfusok és demográfusok részéről, hogy a transznacionalizmus fogalomköre nemcsak a nemzetállamok, hanem a helyek jelentőségét is alábecsüli (gyakran figyelmen kívül is hagyja). A valóban transznacionális vándorok helyett a valódi tömeget ugyanis sokkal inkább a *transzlokális* vándorok adják, akik inkább a kibocsátó és a befogadó helyhez (településhez) kötődnek, mint az országokhoz (Brickell–Datta 2011). A hazai közbeszédben is gyakran előfordul, hogy: 'kimegyek Londonba dolgozni, majd hazajövök Budapestre', vagyis nem az Egyesült Királyságba megyek ki dolgozni és Magyarországra térek vissza (Illés 2018). A transzlokalizmust a gyakorlatban az bizonyítja, hogy a magyarországi cirkulációs vándorlásban részt vevő vándorok döntő többségben ugyanabba a megyébe térnek vissza visszavándorlásuk során (Illés 2020).

A *cirkulációs* (egyes magyar fordításokban körkörös) vándorlás (Györkös 2007) fogalmát sokáig tartalmi tisztázás, egységesítés nélkül alkalmazták olyan mobilitási formák leírására, amelyek ideiglenes tartózkodással jártak több országban (Ligeti 2019). A változatos fogalmi megközelítések (Zelinsky 1971, O'Neil 2003, Vadean–Piracha 2009, Schneider–Parusel 2015) egységesítésére statisztikai alapokon az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ) tett fogalmi javaslatot 2016-ban. E szerint az a cirkulációs vándorlás, ha adott személy legalább háromszor átlépte az adott ország határát 10 éven belül, és minden esetben legalább 12 hónapot tartózkodott ott. Egy másik, szintén az ENSZ által megfogalmazott értelmezés szerint azt tekinthetjük cirkulációs vándorlásban részt vevőnek, aki 10 éven belül legalább háromszor lépte át az adott ország határát, és ott legalább 90 napot töltött (ENSZ 2016).

A cirkulációs vándorlás kapcsán egyre inkább előtérbe kerül pozitív hatása, amelyet a fogadó és kibocsátó ország, valamint a vándor egyaránt realizálhat: a kibocsátó ország a munkanélküliség csökkenése, valamint a hazaáramló szaktudás és anyagi javak révén, a fogadó ország a munkaerőhiány mérséklődése, a termelés növelése, a vándor pedig a személyes előnyei kihasználása által (Ligeti 2019). Mindezek mellett, Illés (2018) vizsgálata alapján a nemzetközi cirkulációs vándorlás a fogadó ország nézőpontjából a válságjelenségekkel szemben ellenállóbbnak tekinthető a hagyományos nemzetközi vándorlásnál. A 2008. évi gazdasági világválság hatására a fejlett országokkal összehangban Magyarországon is visszaesett az első alkalommal bevándorlók száma, míg ezzel szemben a cirkulációs vándorlásban részt vevők száma jóval kisebb mértékben csökkent, gyakorisága a válság éveitől is stabil maradt. Ezt

a további bizonyításra váró jellegzetességet a cirkulálók többszörös szelekciójával és a nagyobb mértékű vándorlási tőkével hozható kapcsolatba (Illés 2018).

A cirkuláris vándorlásban mindenesetre a többi EU-s országhoz hasonlóan, Magyarországon is a népesség kis hányada (a meghatározás függvényében 2–12%-a) vesz részt. Kárpát-medencei vonatkozásban kiemelendő, hogy a Magyarországra érkező népesség esetében a nem cirkuláris vándorok 37, míg a cirkuláris vándoroknak csak 25%-a élt Szerbia, Szlovákia, Románia vagy Ukrajna területén, azaz a külhon és az anyaország közötti vándorlásban továbbra is nagyobb szerepet játszik a külhoni magyarság egyszeri, egyirányú áttelepülése. Összehasonlításképpen a főbb európai befogadó országokban ez az arány ellentétes, például az Egyesült Királyságban a magyar cirkuláris vándorok 21, a nem cirkulárisoknak pedig csupán 8%-a élt (Ligeti 2019). A külhoni közösségek közül a cirkulációs vándorlásban a többségi ukránokra jellemző vándorlási szokásokhoz hasonlóan leginkább a kárpátaljai magyarság tűnik a legérintettebbnek és egyfajta kivételnek is. A Summa 2017 (Tátrai et al. 2018), illetve Karácsonyi–Kincses (2020) számításai alapján a 2001 és 2017 között magyarországi lakóhelyet létesített 27–32 ezer kárpátaljai magyar közül a Magyarország és Ukrajna között cirkulálók száma mintegy 12–17 ezer lehet.

Módszertan

Tanulmányunkban kísérletet teszünk a szakirodalomban azonosított új vándorlási, területi mobilitási minták által érintett Kárpát-medencei magyar népesség feltérképezésére, számszerűsítésére. A migráció e formáinak nyomon követése, gyakorlati mérése ugyanakkor számottevő nehézségekbe ütközik. A vándorlási adatok többféle forrásból is elérhetők, amelyek azonban bizonytalanok tekinthetők. A különböző országok vándorlási adatgyűjtései általában eltérő fogalmakon alapulnak, továbbá a rendelkezésre álló adatok gyakran hibásak, pontatlanok és hiányosak. A magyarországi és a környező országokbeli be- és kivándorlási adatok sem kivételek ez alól (Gödri 2018). Az új területi mobilitási minták által érintett, azaz a multilokális, transznacionális/transzlokális, cirkuláris vándorok számát még nehezebb regisztrálni a gyakran befejezetlen fogalomalkotásból és az adatgyűjtések, -közlések hiányosságából eredően. Így ezekről legtöbbször csak becslések állhatnak rendelkezésre, melyek az alkalmazott módszertan szerint is jellemzően eltérnek egymástól.

A cirkuláris vándorlás mérésére már született több kísérlet is Magyarországon. Illés–Kincses (2009), illetve Illés (2018, 2020) a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal¹adatai alapján a Magyarországra bevándorolt külföldi állampolgárokat elemezte, míg Ligeti (2019) a külföldi és a magyar állampolgárok vándorlásainak vizsgálatára a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő ki- és visszavándorlás mérésére 2010 óta használt társadalombiztosítási azonosító jel adatbázisában szereplő egyéni

¹ 2017. január 1-jétől Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal, majd 2019. július 1-jétől Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság.

tajszámokat, illetve a Mikrocenzus 2016 „Nemzetközi vándorlás” című kiegészítő kérdőívben a vándorlási tapasztalatokra vonatkozó válaszok eredményeit alkalmazta a cirkulációs vándorlásban részt vevők számának meghatározására.

Az új mobilitási mintákban érintett népesség számát a Nemzetstratégiai Kutatóintézet globális járványügyi helyzettel kapcsolatos kutatásának részeként lefolytatott, a járványhelyzet Kárpát-medencei magyarságra irányuló lehetséges hatásainak feltárásában alkalmazott online kérdőíves felmérés eredményei alapján határoztuk meg. E felmérés célcsoportja a Kárpát-medence jelentősebb magyar lakosságú országai-ban (Magyarország, Románia, Szlovákia, Szerbia, Ukrajna) élő, magyar etnikumú, felnőttkorú internet-, illetve közösségimédia-használó lakosság volt.² A célcsoport öt ország, öt magyar közösségre történő szűkítését több tényező indokolta. Egyrésztől a Nemzetstratégiai Kutatóintézet kutatási programjai ebben a térben folynak, biztosítva ezzel a hosszabb távon is összehasonlítható adatállomány folytonosságát. Ami viszont jelen tanulmány esetében módszertani megfontolásból fontosabb szempont, hogy ezen országokban él akkora lélekszámú magyar etnikumú közösség, mely megközelítőleg biztosíthatja az online felmérés reprezentativitását. Egyes diaszpóráközösségek esetében hasonló nagyságrendű népességszámokkal kalkulálhatunk, azonban a fennálló adat- és információhiányok miatt a valós arányoknak megfeleltethető súlyozásuk nem megoldható.

Az online kérdőívet összesen 4458-an töltötték ki a Kárpát-medencei magyarság köréből, az így előálló adatbázist országonként súlyoztuk nem, korcsoport (18–34 éves, 35–54 éves, 54 évesnél idősebb), valamint befejezett iskolai végzettség (alapfokú, középfokú, felsőfokú) szerint. Ez alapján az öt régiós mintát egyenként alakítottuk életkor, nem, iskolai végzettség szempontjából megközelítően reprezentatívva az adott térség magyar etnikumú, felnőttkorú lakosságára nézve. Az összes Kárpát-medencei válasz 30%-a Magyarországról, körülbelül negyede Erdélyből érkezett, míg a többi nemzetrészt aránya az összes válaszból 14–16% körüli. A kutatási kérdőív korlátja, hogy az adatok feldolgozásával előállítható kimutatások leginkább csak az egyes nemzetrészek egymással való összevetését teszik lehetővé. Mindemellett pedig az online felmérések esetében a reprezentativitást a legjobb esetben is csupán közelíteni lehet, így eredményeink értékelésénél figyelembe kell venni azt, hogy azok torzítanak az internet-, illetve közösségimédia-használó népesség felé, és rájuk vonatkozóan is leginkább csak becsléseknek tekinthetők.

A kérdőív kitöltőit a tartózkodási, a munkahellyel és az ingázási szokásokkal kapcsolatos kérdések alapján négy vizsgálati csoportra osztottuk.³ A csoportokat egyrészt a szakirodalomban meghatározott mobilitási kategóriák lehatárolásával alakí-

² A 20–25 perc alatt kitölthető online kérdőív alapvetően a közösségi médián keresztül jutott el a célcsoporthoz, amit a külhoni magyar nyelvű médiában figyelemfelhívó kampány kísért. A felmérés 2020. április 28. és május 20. között zajlott.

³ A kérdőív 'csoportképző' kérdései és az azokra érkezett válaszok alapján előállított mobilitási csoportok logikai felépítését lásd a Mellékletekben.

tottuk ki, másrészt törekedtünk arra is, hogy a járványhelyzetben vélhetően különösen sérülékeny mobilitási magatartásformákat külön is vizsgálni lehessen.

Az így képzett kategóriák közül az *immobil* azokat jelöli, akik rendszeresen nem léptek át államhatárt a kérdőív kitöltését megelőző időszakban (fél évnél ritkábban sem). A legtöbb nemzetiség esetében ők alkotják a legnépesebb csoportot. Az immobil kategóriába nem sorolható kitöltők a mobil átfogó kategória tagjai, akik a következő három alcsoportra bonthatók.

Az immobil csoportnál valamivel kisebb létszámú csoportba azok tartoznak, akik rendszeresen átlépték az államhatárt (legalább fél évnél ritkábban is), azonban nem kizárólag munkavégzés céljából (bár szerepelhet közöttük ez is)⁴ (továbbiakban *határátlépő*). Esetükben a határátlépés okai változatosak lehetnek, egyszerre több célt, motivációt is megjeleníthetnek: tanulás, ügyintézés, szolgáltatások igénybevétele, bevásárlás, szórakozás stb.

Elemzését tekintve kisebb a munkavégzés miatti határátlépők alcsoportja (továbbiakban *munkaingázó* vagy *rendszeres munkaingázó*), és a munkavégzés módja alapján két további csoportból tevődik össze: azokból, akik napi szinten ingáznak az államhatáron keresztül, mivel lakó- és munkahelyük két külön országban van, illetve azokból, akiknek ugyan lakó- és munkahelyük ugyanabban az országban található, azonban vélhetően munkavégzésükhöz szükséges az államhatár átlépése (napi szintén ritkábban, akár mindössze havi rendszerességgel). A csoport azon ingázókat tartalmazza, akik munkavégzésük államhatáron átívelő jellege miatt különösen sérülékenyek a járványhelyzet alatt meghozott korlátozó intézkedésekkel szemben.

A legszűkebb alcsoportot azok a kitöltők alkotják, akik a leválogatás logikája alapján jó eséllyel kétlaki, valóban transznacionális/transzlokális életmódot folytatnak, azaz lakó- és munkahelyük két külön országban található, míg a határátlépés gyakoriságából (mely leggyakrabban maximum heti szintű) következtetni lehet arra, hogy a befogadó országban hosszabb időt is eltölt az adott munkavállaló (továbbiakban *kétlaki*). A *határátlépő*, a *munkaingázó* és a *kétlaki* alcsoport alkotja tehát összességében a *mobil* csoportot.⁵

⁴ Mivel a csoport esetében a 'csoportképző' kérdésben az ingázási okoknál több is megjelölhető volt, ezért az ingázás gyakorisága alapján nem volt megkülönböztethető, hogy a munkavégzés miatti határátlépés milyen időszakonként történhetett. A munkaingázó és a kétlaki csoportok lehatárolásánál a határátlépés gyakorisága kitüntetett szempont volt.

⁵ Tanulmányunkban nem vállalkoztunk a cirkulációs vándorlásban részt vevő Kárpát-medencei magyar népesség számának meghatározására. Egyrészt, mivel ez a fajta mobilitási kategória leginkább dinamikus, többéves folyamatok alapján vizsgálható, és jelen elemzésünk alapjául szolgáló felvétel eredményei erre nem is nyújtottak volna lehetőséget, másrészt a csoport létszámáról a szakirodalomban jelenleg elérhetőek naprakész értékelések is (például Illés 2018, 2020, Ligeti 2019).

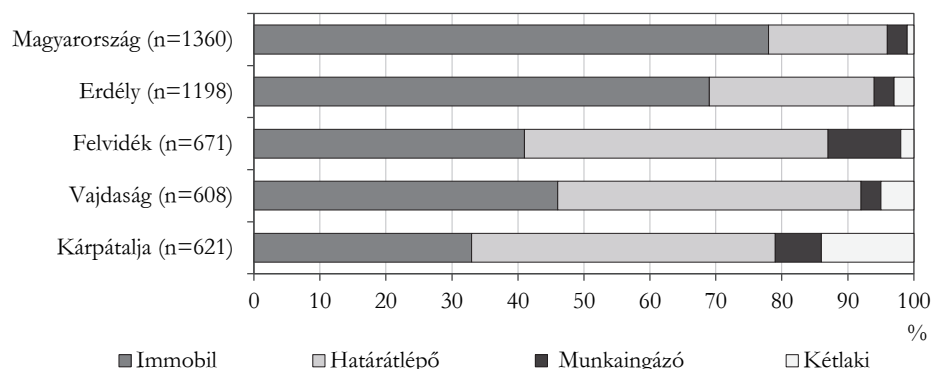
Az alapsokaság paraméterei

A mobilitási kategóriák lehatárolásának eredményei alapján az egyes nemzetrészek nemzetközi mobilitási mintái jelentősen különböznek egymástól. Az államhatár rendszeres átlépése a legkisebb arányban a magyarországi, míg a legnagyobb arányban a kárpátaljai magyarságot jellemzi. A kérdőívet kitöltő kárpátaljaiak, vajdaságiak és felvidékiek körében ráadásul ezen csoportok részesedése magasabb is az immobil kategóriához képest, főleg a *határátlépő* csoport magas aránya miatt (1. ábra). A mobil csoportok nagyobb részesedése magyarázható az említett három nemzetrészt magyarságának államhatár menti elhelyezkedésével, azaz a határátlépésre arányaiban is több lehetőségük adódik, amivel – az eredmények szerint – rendszeresen élnek is az érintett térségekben élő külföldi magyarok. (Két nemzetrészt esetében ráadásul a határ másik oldalán többségében gazdaságilag jórészt fejlettebb, magyar nyelvű területek találhatók.)

1. ábra

Az egyes nemzetrészek nemzetközi mobilitási csoportok szerint, 2020

Mobility categories by regions, 2020

Megjegyzés: Mobilitási csoportok itt és a továbbiakban: Immobil – az államhatárt rendszeresen át nem lépők, Határátlépő – az államhatárt rendszeresen, általában nem munkavégzés céljából átlépők, Munkaingázó – az államhatárt elsősorban munkavégzés céljából átlépők.

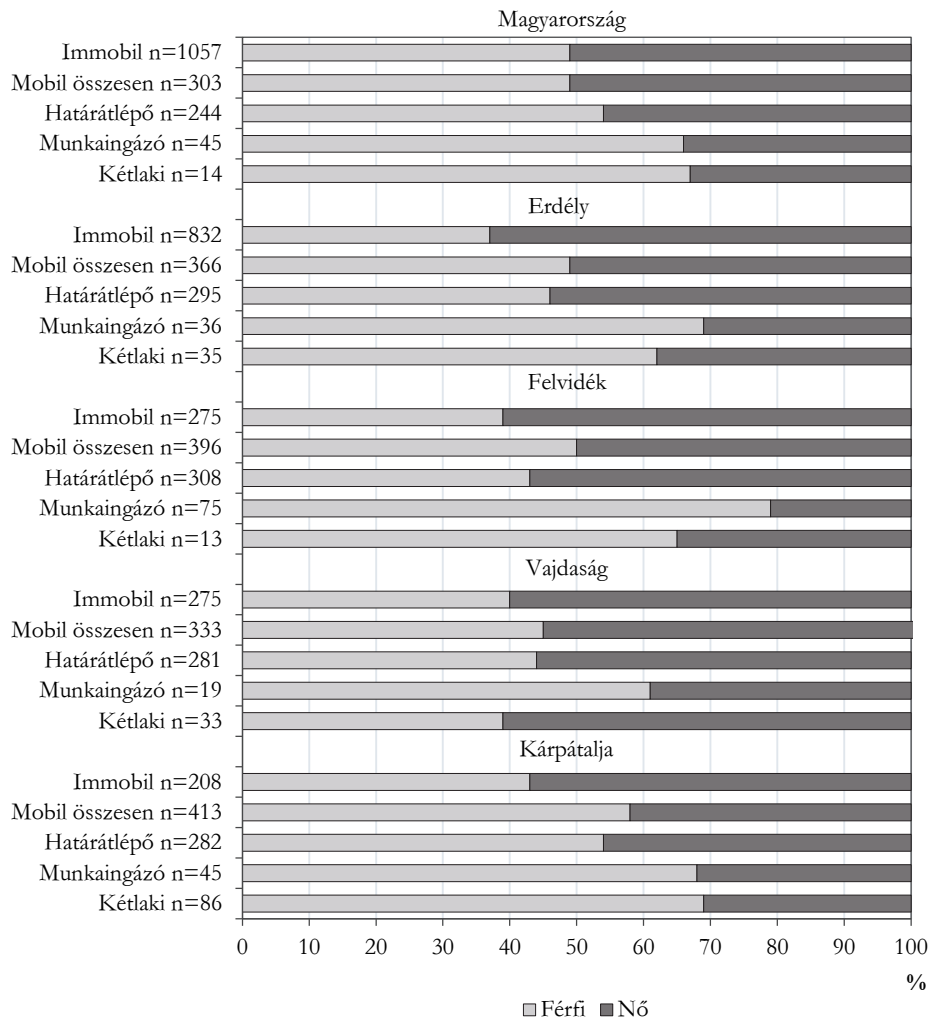
A *munkaingázó* mobilitási csoport aránya a Felvidéken a legnagyobb. A 2011. évi népszámlálási adatok alapján Magyarország és szomszédos országai közül Szlovákiában legmagasabb a külföldön dolgozók aránya a foglalkoztatottak közül (KSH 2015), és ez a minta a felvidéki magyarságot is jellemzi. A valamennyi nemzetrészen csekély részesedésű *kétlaki* életformát folytatók a kárpátaljai mintában fordulnak elő a legnagyobb arányban, a válaszok alapján a nemzetrészt kérdőívkitöltőinek több mint tizede folytathat transznacionális, kétlaki életformát (1. ábra). A Summa 2017 felmérés alapján a kárpátaljai magyarok körében munkavállalási célterületként az elmúlt években jelentősen visszaesett a Kárpátaljához közel fekvő térségek részesedése (Debrecen, Nyíregyháza), míg a legnépszerűbb célpontokká Magyarország

gazdaságilag fejlett térségei (például Budapest és Győr), illetve a magyarországinál magasabb kereseti lehetőséget biztosító, ám földrajzilag még viszonylag közel fekvő Csehország váltak (Tátrai et al. 2018). Ugyanakkor ennek némileg ellentmond az a tendencia, hogy a hivatalos magyar adatok tükrében a határ menti kárpátaljai járások és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye között 2011–2017-ben jelentős mértékben bővültek a vándorlási kapcsolatok, ám az említett felmérés tükrében ez többségében ugyancsak főként cirkulációs vándorlást, és/vagy kétlakiságot jelenthet ezekben a csoportokban (Karácsonyi–Kincses 2020).

2. ábra

Mobilitási csoportok nemek és nemzetrészek szerinti bontásban, 2020

Mobility categories by gender and regions, 2020

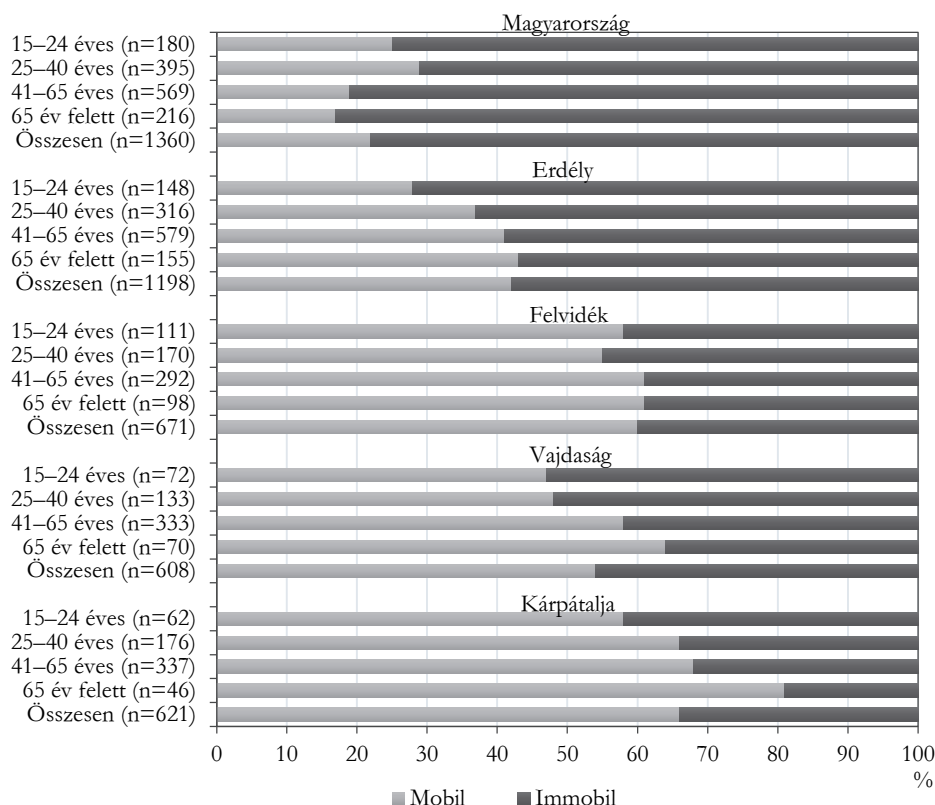

A kérdőívet Magyarország kivételével többségében nők töltötték ki, a munkavégzéshez kapcsolódó mobilitási csoportokban ezzel szemben többségben vannak a férfiak (2. ábra). Mindez összecseng azzal, hogy a külföldi munkavállalásban például Magyarország esetében nagyobb valószínűséggel vesznek részt férfiak, mint nők (Lakatos 2015, Hárs–Simon 2016, Egedy 2017). Az eredmények szerint ez a minta túlnyomórészt a külföldi közösségekre is jellemző. A megállapítás alól a kérdőív alapján kivétel a vajdasági kétlaki csoport, esetükben a nők aránya magasabb a férfiakénál. A kérdőív torzítása okozta véletlen mellett élhetünk azzal feltételezéssel, miszerint e mögött még felfedezhető a 1990-es években jellemző azon minta továbbélése, melyben bizonyos vajdasági családok férfitagjai Magyarországon tartózkodtak (mivel a férj Szerbiába akkor nem térhetett haza a délszláv háború miatt), míg a nők a két ország között ingáztak. A vajdasági kétlaki nők átlagéletkora alapján (35 év) azonban valójában csak kevesek élethelyzete magyarázható az említett történelmi mintával.

3. ábra

Az egyes korcsoportok mobilitási csoportok szerinti megoszlása nemzetrészek szerint, 2020

Age groups by the two main mobility categories and regions, 2020

Az immobil és mobil kategória megoszlása az egyes korcsoportokon belül a kitöltések alapján azt mutatja, hogy míg Magyarországon a fiatalabb korcsoport közül kerültek ki valamivel nagyobb arányban a mobil csoportba tartozók, addig a többi nemzetrészen ebben vagy nincs érdemi különbség, vagy inkább az idősebb, a 40 év feletti korcsoportokra jellemzőbb a rendszeres határátlépés (3. ábra).

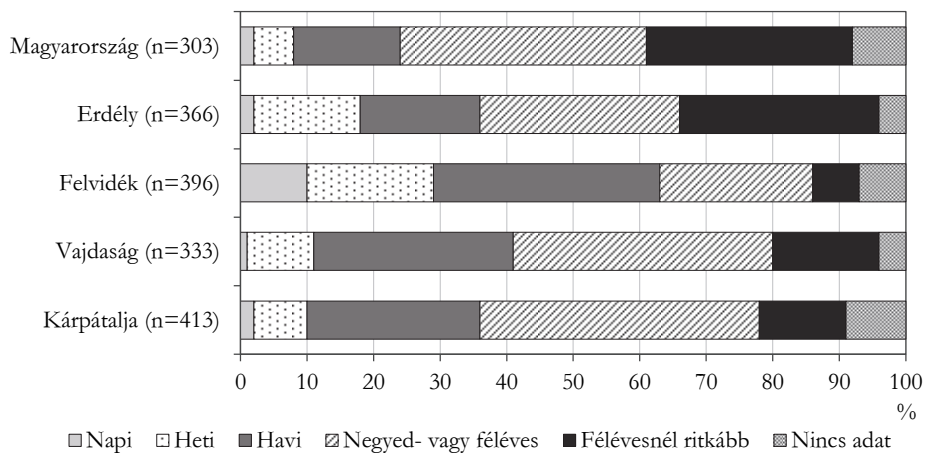
Mobilitási jellemzők

A mobil csoportok ingázási arányai alapján valamennyi nemzetrészen esetében a havi és félevenként történő határátlépés a leggyakoribb. A legintenzívebb, napi és heti szintű határátlépés a felvidéki és erdélyi kérdőívkitöltőkre jellemző (4. ábra). A határ menti településterületű és mobil kárpátaljai magyarság körében a ritka napi szintű határátlépés vélhetően a nehezen átjárható határ, és az általában többórás határátlépési procedúra fontos tényező lehet. Ez a jelenség a Vajdaság esetében is megfigyelhető, mögötte hasonló okok állhatnak.

4. ábra

A mobil csoportba tartozók államhatár-átlépési gyakorisága nemzetrészek szerint, 2020

Frequency of state-border crossing in the 'mobile' group by regions, 2020

A kérdőívben a határátlépés céljairól, okairól a válaszadók több válaszlehetőséget is megjelölhettek. Valamennyi nemzetrészen a rokonlátogatást, a szórakozás, pihenést és a bevásárlást jelölték legnagyobb arányban, bár nemzetrészek között vannak kisebb-nagyobb különbségek (5. ábra). A kárpátaljaiak és az erdélyiek valamivel nagyobb arányban lépik át a határt például egészségügyi szolgáltatások igénybevétele miatt (feltételezhetünk e mögött a magyarországihoz képest kevésbé fejlettebb egészségügyi ellátórendszer), illetve Kárpátalján az ügyintézés és a rokonlátogatás is felülreprezentált határátlépési cél a többi nemzetrészenhez képest. Előbbi szignifikán-

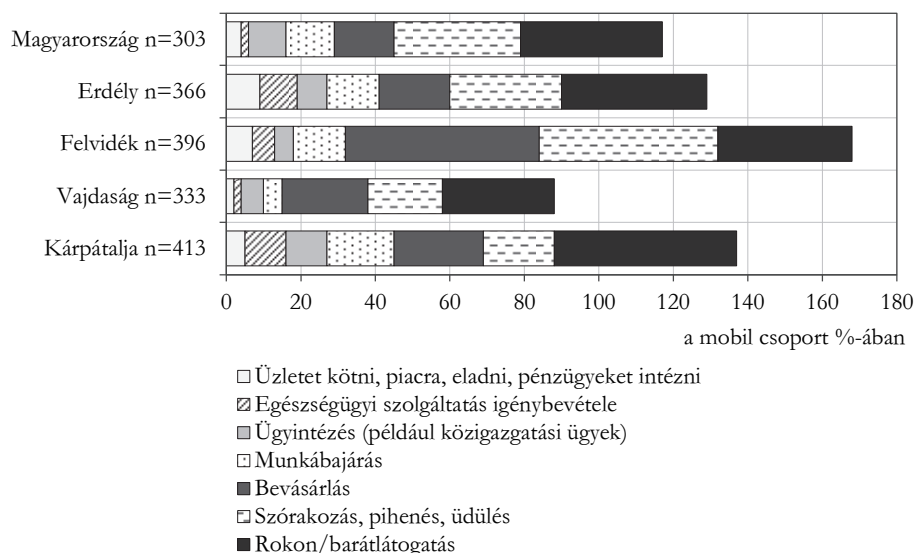
san összefügg az életkorral, a jövedelemmel és az iskolai végzettséggel is, mégpedig a felsőfokú végzettségű (0,00), magasabb jövedelmű (0,00), 25–40 évesek körében (0,01) leggyakoribb ez az ok. A rokonlátogatás céljából történő határátlépés nagyobb gyakorisága Kárpátalján közvetve arra a tényezőre vezethető vissza, hogy a kárpátaljai magyarok – különösen a 2014 óta tartó ukrajnai konfliktus és gazdasági nehézségek miatt – ismét jelentős számban települnek át Magyarországra, illetve vesznek részt a két ország közötti cirkulációs vándorlásban (Tátrai et al. 2018, Karácsonyi–Kincses 2020), míg ehhez képest a többi külhoni nemzetrészben már nem Magyarország feltétlenül az elsődleges célország. A vándorlások száma és időbelisége alapján a viszonylag „frissebb” áttelepülés élénkebb kapcsolatápolásra enged következtetni a Kárpátalján maradt családtagokkal, rokonokkal.

A felvidéki határátlépők körében a bevásárlási és a szórakozás, pihenés, üdülési cél aránya magasabb a többi nemzetrészhez képest (5. ábra). A Szlovákiában 2009-ben bevezetett euró forintban való elköltése úgy tűnik kellően kifizetődő ahhoz, hogy a határ mentén koncentrálódó felvidéki magyarság számára megérje azt akár Magyarországon elkölteni, bizonyos funkciókat, szolgáltatásokat gazdaságosabban igénybe venni. Szignifikáns az összefüggés azzal a jövedelmi kimutatással (0,00 és 0,01), amely alapján a vizsgált öt nemzetrész dimenziójában közepes és magas jövedelműnek számító felvidéki válaszadók 50–60%-a szórakozási vagy bevásárlási céllal rendszeren átlép az államhatáron.

5. ábra

A mobil csoportba tartozók rendszeres ingázásának legnépszerűbb céljai, okai, 2020 (több válasz is megjelölhető)

Most popular reasons of regular state-border crossing
in the 'mobile' group by regions, 2020 (multiple choice answer)

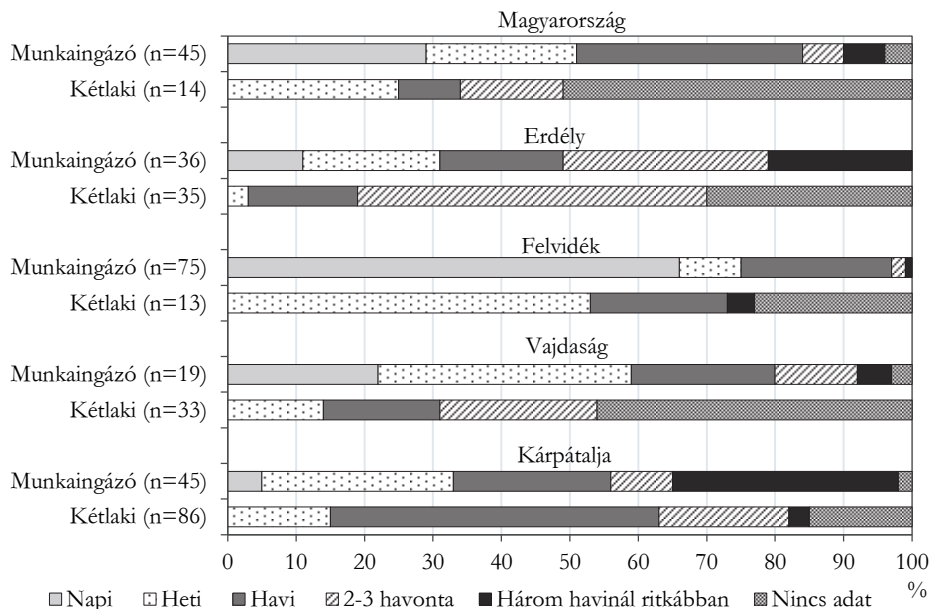
A munkavégzés céljából ingázók jellemzői

Külön csak a munkavégzés céljából ingázó csoportokra koncentrálva a legintenzívebb határmozgás ugyancsak a felvidéki válaszadókra jellemző, a rendszeres munkavingázók kétharmada naponta, míg a kétlakiak több mint fele heti szinten lépi át az államhatárt. A legritkábban a kárpátaljai és az erdélyi munkavállalók lépik át a határt, a kárpátaljai kétlakiak egy hónapig, míg az erdélyi kétlakiak akár 2-3 hónapig is távol vannak lakóhelyüktől. Ezen jellemzők esetében ugyanakkor magas az adott kérdésre nem válaszolók aránya (6. ábra). Ahogy a kárpátaljai magyarok külföldi munkavállalási szokásaival kapcsolatban már korábban említettük, újabban a Kárpátaljához közel fekvő térségek helyett a magasabb kereseti lehetőséget biztosító, ám földrajzilag még viszonylag közel fekvő Budapest és Győr, vagy Csehország váltak a fő célterületekké (Tátrai et al. 2018). Ezt részben visszaigazolja jelen kutatásunk is, bár a kérdőívet kitöltő kárpátaljai kétlakiak több mint 75%-a továbbra is Magyarországot jelölte meg a munkavállalás célországaként, és csak a fennmaradó részen osztozik Németország vagy egy egyéb harmadik ország mellett Csehország. Az erdélyi kétlakiak között a 2-3 hónapig távol lévőket főleg az államhatártoktól már több mint 100 kilométer távolságú településekről származó és főleg németországi munkavállalók alkotják.

6. ábra

A munkavégzés céljából ingázó csoportok rendszeres államhatár-átlépési gyakorisága nemzetrészek szerint, 2020

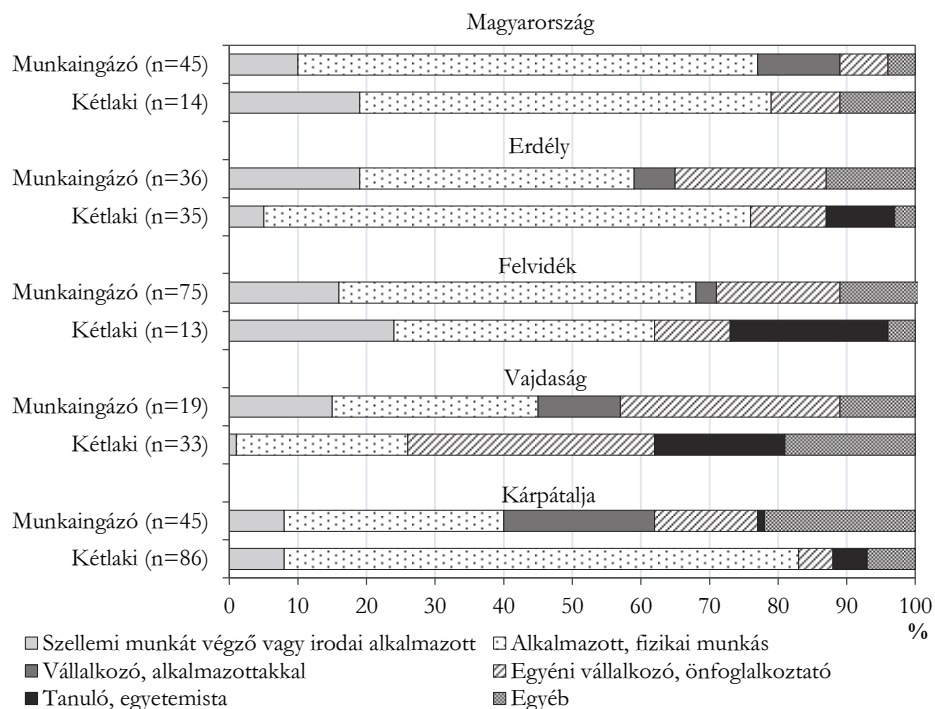
Work-related mobility categories by frequency of state-border crossings and regions, 2020

Főtevékenységük alapján a határt munkavégzés céljából átlépők esetében mind a rendszeres munkaingázók, mind kétlakiak körében a legtöbb nemzetrészen az *alkalmazott, fizikai munkások* alkotják a legnépesebb csoportot (például a korábban említett erdélyi kétlakiak között is) (7. ábra). Megfigyelhető az a különbség, hogy a rendszeres munkaingázók körében nagyobb súllyal jelennek meg a vállalkozók, mind az alkalmazottakat foglalkoztató, mind pedig önfoglalkoztató típusnál, mint a kétlakiak esetében (kivéve a Vajdaságban, ahol a kétlakiak legnagyobb csoportját az egyéni vállalkozók alkotják).

7. ábra

**A munkavégzés céljából ingázó csoportok
a főtevékenység típusa és nemzetrészek szerint, 2020**
Work-related mobility categories by types of activity and regions, 2020

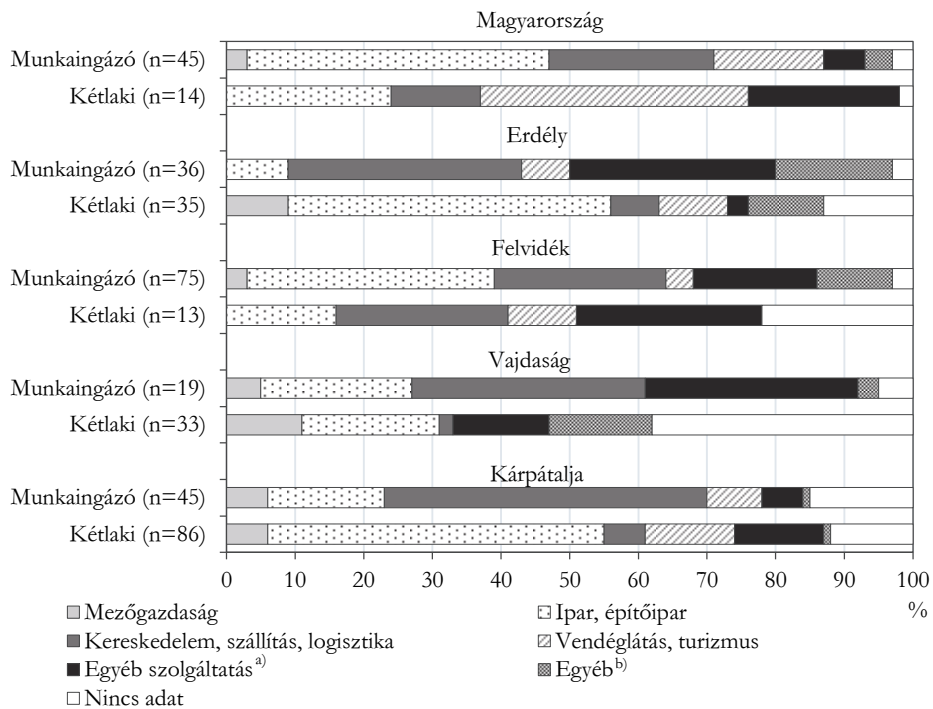
A válaszadók főtevékenység szerinti megoszlásában felülreprezentált típusok jelennek meg abban, hogy bár nemzetrészenként és mobilitási csoportonként különböző arányban, de túlnyomórészt az ipar, építőipar; a kereskedelem, szállítás és logisztika; illetve a vendéglátás, turizmus ágazatok a fő foglalkoztatói a munkaingázó mobilitási csoportnak (8. ábra). Az arányok a nagyobb nemzetrészek magyarságának ágazati megoszlásához képest (Csata et al. 2021) bizonyos ágazatokban jelentősen eltérnek. A rendszeres munkaingázók körében a főbb ágazatokat tekintve a kereskedelem, szállítás és logisztika felülreprezentált, a vajdasági ingázók körében pedig

emellett az ipar, építőipar is. A többi ágazat esetében vagy a nemzetrésze megfigyelt megoszlás a jellemző, vagy például a mezőgazdaság esetében annál kisebb. A kétlaki ingázók ágazati arányai több ágazat esetében ugyancsak eltérnek az adott nemzetrésze jellemzőktől. Az ipar, építőiparban és a vendéglátás, turizmusban dolgozók a vajdasági magyarok kivétel jelentősen felülreprezentáltak, továbbá a kereskedelem, szállítás és logisztikában a magyarországi és a felvidéki, míg az ipari dolgozók esetében a magyarországi és a kárpátaljai válaszadók arányai haladják meg az adott nemzetrésze külföldi foglalkoztatottaira jellemző ágazati arányokat.

8. ábra

A munkavégzés céljából ingázó csoportok ágazatok és nemzetrészek szerint, 2020

Work-related mobility categories by sectors and regions, 2020

a) Például oktatás, kutatás, egészségügy stb.

b) Például felvigyázás gyermekre vagy idős emberre, takarítás stb.

A határ mentiség szerepe

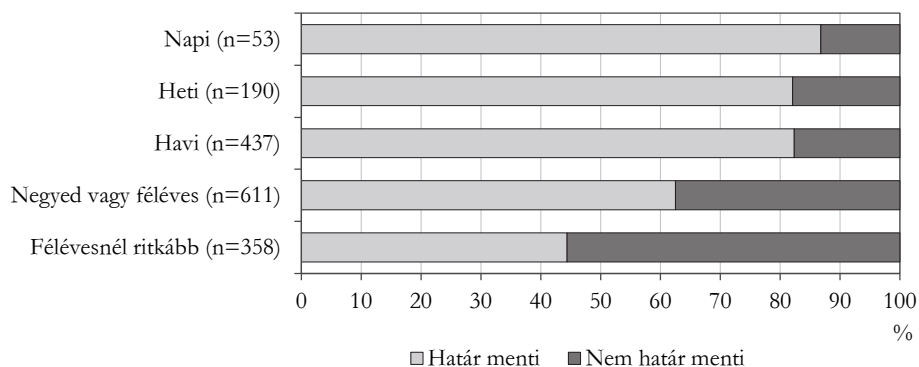
A Kárpát-medencei határon átívelő mobilitási mintázat és jellemzők számbavétele során a földrajzi elhelyezkedés, távolság módosító hatásait is vizsgáltuk. Ehhez a kérdőív kitöltőit lakóhelyük, vagy amikor ez nem derült ki egyértelműen, akkor a kérdőív kitöltésének helye alapján határ menti (az államhatártól számított 30 kilomé-

teres zónán belül) és nem határ menti csoportra osztottuk. Bár esetükben súlyozatlan adatokkal számoltunk, még ezek alapján is egyértelműen kijelenthető, hogy az államhatártól való távolságnak a várakozásoknak megfelelően szerep jut abban, hogy a határ menti válaszadók gyakrabban, sűrűbb időközönként ingáznak a nem határ mentiekhez képest (9. ábra).

9. ábra

**A határ menti és a nem határ menti mobil csoportba tartozók
ingázási gyakorisága, 2020 (súlyozatlan)**

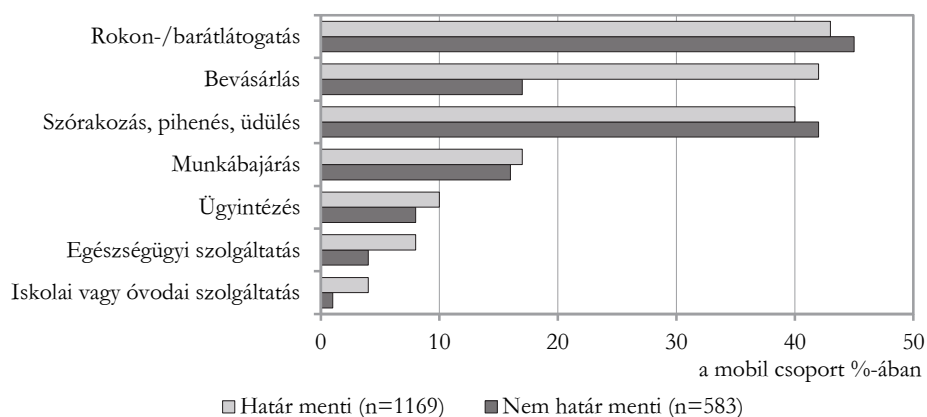
Frequency of state-border crossing by the distance of state-border from residency,
2020 (unweighted)

10. ábra

**A határ menti és a nem határ menti mobil csoportba tartozók ingázási okai,
2020 (több válasz is megjelölhető, súlyozatlan)**

Most popular aims of state-border crossing by the distance of state-border from
residency, 2020 (more than one answer can be marked, unweighted)

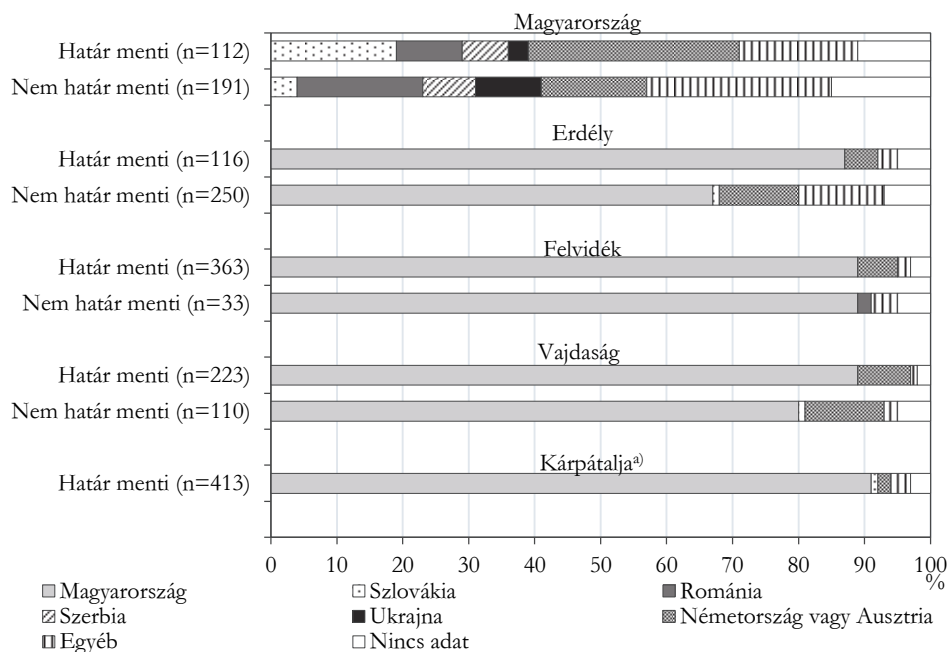
A két földrajzi csoport által megjelölt ingázási okok megoszlása ugyanakkor nem különbözik egymástól, legfeljebb abban, hogy bizonyos szolgáltatások igénybevétele valamivel jellemzőbb a határ menti térségben élőkre. Jelentős különbség csak a bevásárlási célú államhatár-átlépés arányában mutatkozik, ugyanis a határ menti térségben ez gyakoribb ingázási ok (10. ábra).

Az ingázási célországok alapján megállapíthatjuk, hogy egyrészt a külföldi nemzetrészekben a válaszadók lakóhelyétől függetlenül legnagyobb súllyal Magyarország jelenik meg célterületként. Az államhatár 30 kilométeres zónáján kívül lakók esetében valamennyivel mérsékeltabb a súlya, mivel további és főleg nyugati-európai célpontok is megjelennek. A magyarországi válaszadók körében mindkét földrajzi csoport körülbelül harmada fordul meg a négy nagyobb külföldi szomszédos nemzetrészt magában foglaló szomszédos országban (Szlovákia, Románia, Szerbia, Ukrajna). A legnépszerűbb célpont Ausztria és Németország, azonban nagy arányban vannak további, főleg nyugati országokat megjelölő anyaországi válaszadók is. A valós arányokat némileg torzítja, hogy egy-egy nemzetrészen a kitöltők jelentős hányada nem válaszolt a célországra vonatkozó kérdésre (11. ábra).

11. ábra

A határ menti és a nem határ menti mobil csoportba tartozók ingázási célországai nemzetrészenként, 2020

Destination countries by the distance of state-border from residency and regions, 2020

a) Nem határ menti kategória nem fordult elő.

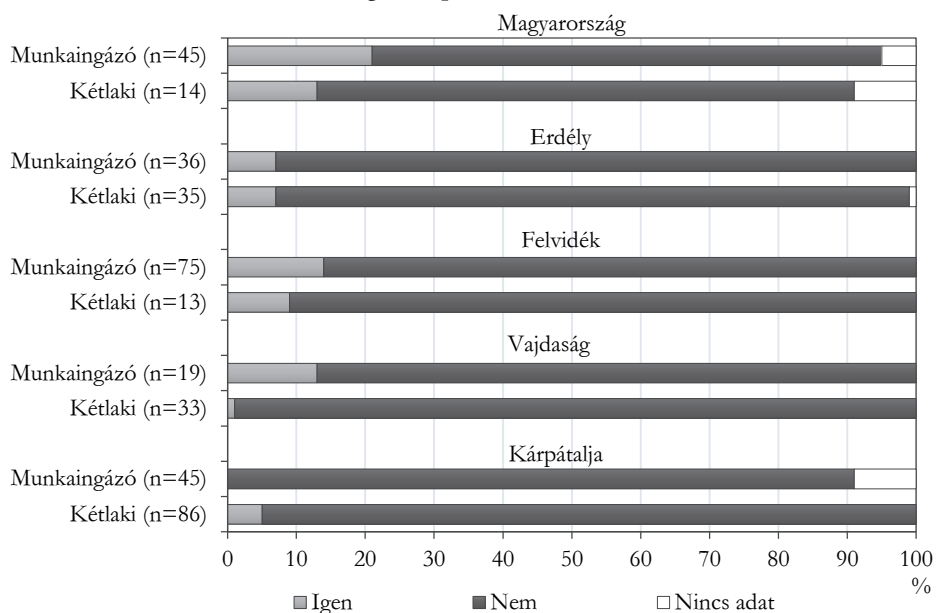
A járványhelyzet hatásai és jövőkép

A koronavírus-járvány okozta intézkedések, különösen a határlezárások érzékenyen érintették a mobilitási pályákat. A járványhelyzet a sérülékenységnek leginkább kitett, munkavégzés céljából ingázókat elvágta korábbi életvitelük folytatásától, ugyanis legtöbbjük számára az államhatár átlépése megszűnt (12. ábra).

12. ábra

„A járvány idején ingázik-e országhatárokat átlépve munkavégzési céllal?” kérdésre válaszolók megoszlása, 2020

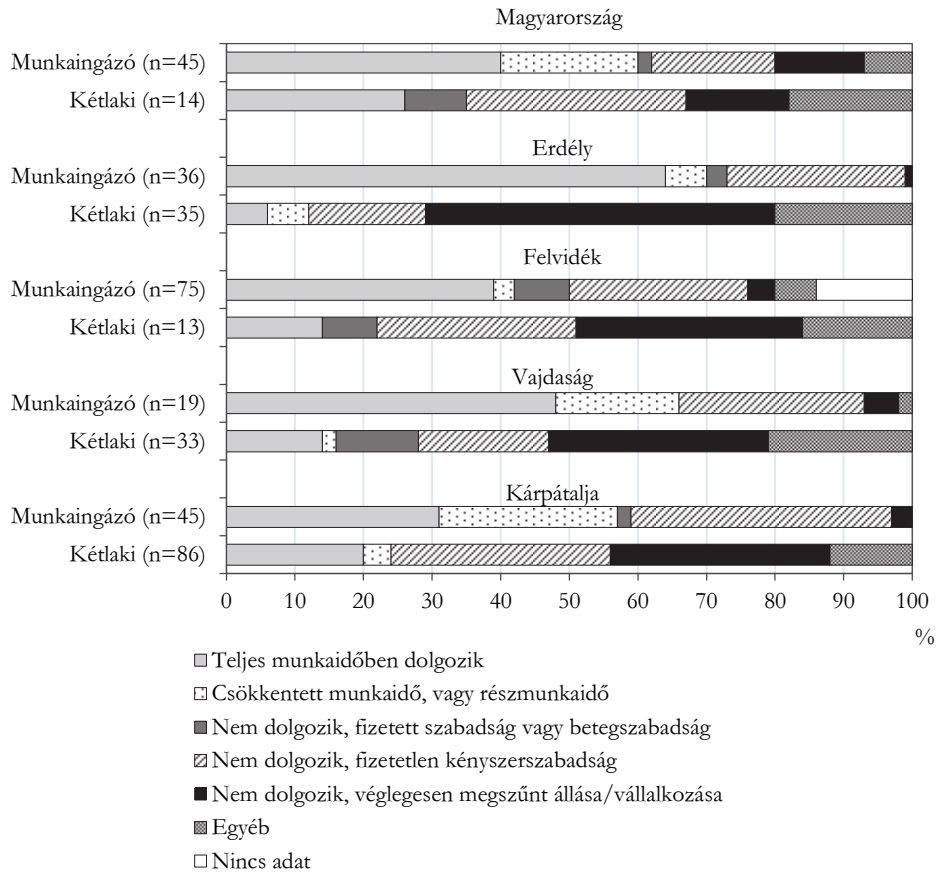
Distribution of respondents to the question „Do you cross state-border
for work during the epidemic situation?”, 2020

Nem meglepő tehát, hogy a járványhelyzettel kapcsolatos korlátozó intézkedések alapvetően befolyásolták bizonyos csoportok munkaügyi helyzetét, különösen a munkájuk miatt az államhatáron keresztül ingázókat. A rendszeres munkaingázók – az erdélyi kitöltők kivételével – kevesebb mint fele dolgozott a járványhelyzet alatt teljes munkaidőben, a többiek viszont elszenvedtek valamilyen korlátozó intézkedést a hagyományos munkarendjükben. Még rosszabb helyzetbe került a kétlaki csoport. Közülük a legtöbben vagy fizetetlen kényszerszabadságra mentek, vagy a járvány miatt véglegesen elveszítették az állásukat (13. ábra).

13. ábra

A munkavégzés céljából ingázók munkaügyi helyzete a járványhelyzet alatt nemzetrészek szerint, 2020
 Employment status of the work-related mobility categories during the epidemic situation by regions, 2020

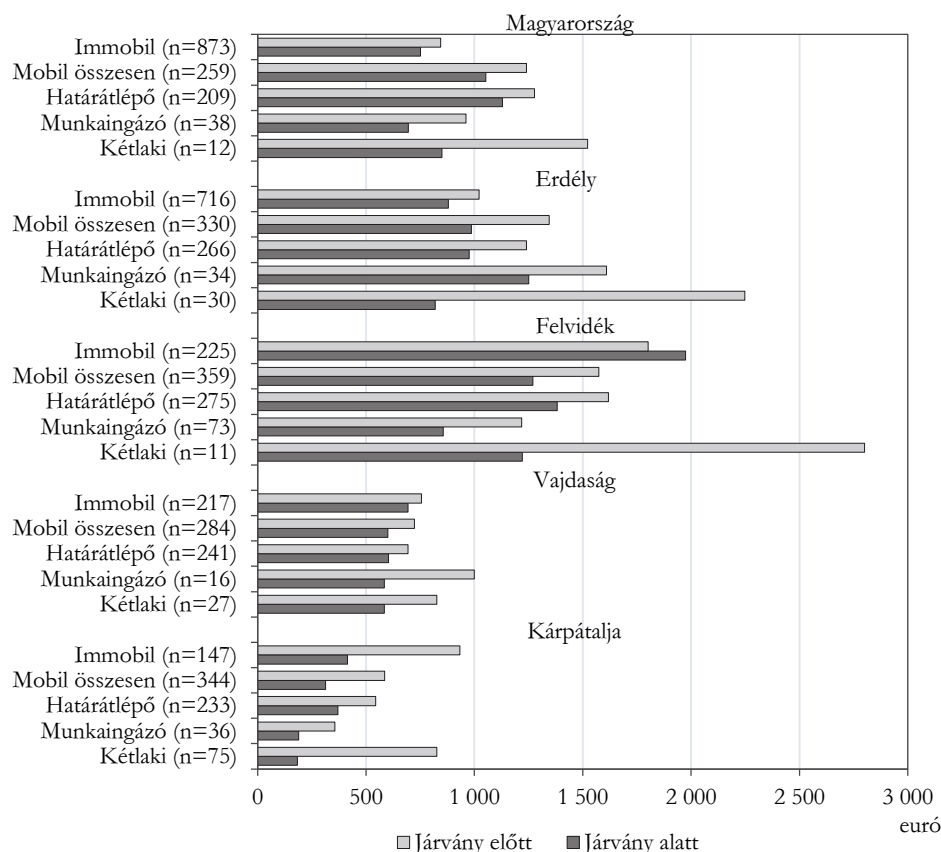

A kérdőívekből származó jövedelemadatok összehasonlíthatósága – a pontatlan vagy hiányos kitöltés miatt – ugyan korlátozott, mindenesetre az egyes csoportok jövedelmi viszonyainak járványügyi helyzet okozta változásának mértékét még így is szemléltetik. Nemzetrészek szerinti bontásban valamennyi kategóriában az egyébként is alacsony jövedelemszint mellett a kárpátaljai magyarok jövedelme csökkent a legnagyobb mértékben, míg a legkisebb mértékben az anyaországi csoportoké. Az elszenvedett jövedelemvesztés mértékében aszerint jelentős a csoportok közötti különbség, hogy a munkavégzéshez szükséges-e államhatár-átlépés, azaz a legnagyobb jövedelemvesztés valamennyi nemzetrészen a rendszeres munkaingázókat és a kétlakiakat érte (14. ábra).

14. ábra

**A mobilitási csoportok járvány előtti és alatti havi átlagjövedelme
nemzetrészek szerint (a jövedelemadat ismert)**

Average income of the mobility categories before and during
the epidemic situation by regions (income is know)

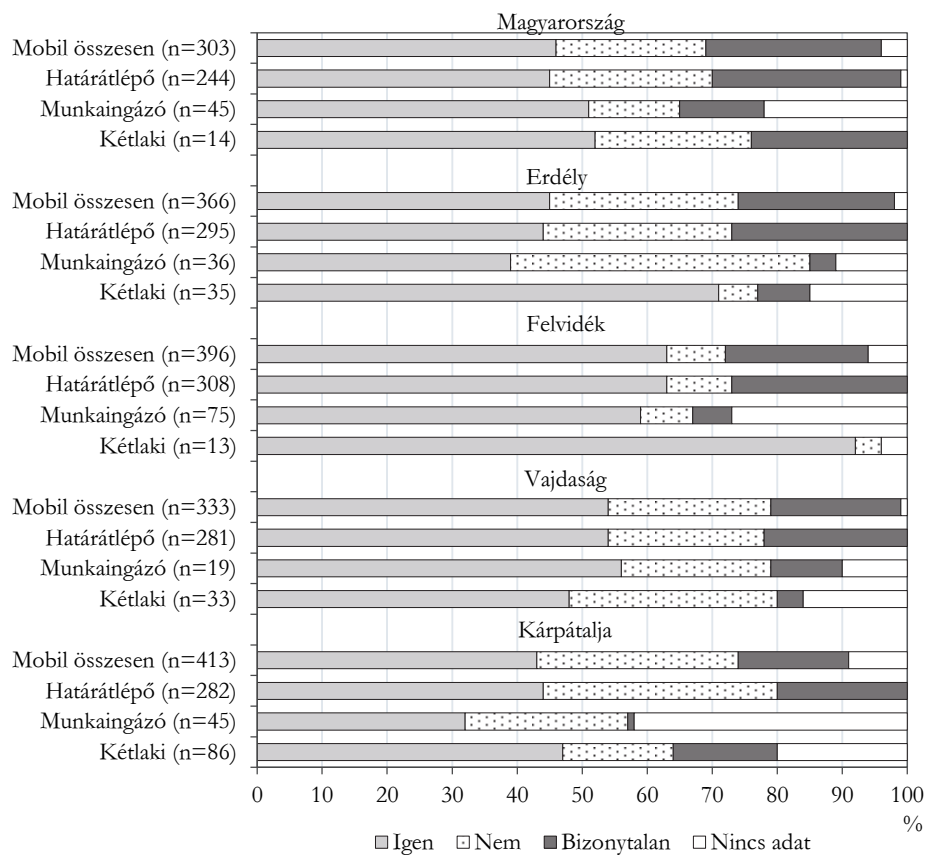

Kutatásunkban azt is vizsgáltuk, hogy a járvány hatása milyen módon befolyásolhatja a mobilitási pályákat. A jövőbeli rendszeres határátlépés tervezését az egyes csoportok és nemzetrészek másképpen ítélik meg. A válaszok alapján a járványhelyzet után a mobil csoport létszáma jelentősen csökkenhet, ugyanis nemzetrészenként mindössze a felük bizonyos abban, hogy államhatáron keresztül történő ingázási szokásait a jövőben is fenntartja. A kérdőívet kitöltők 25–30%-a úgy ítélte meg, hogy a jövőben inkább felhagy az ingázással, további 20%-a pedig még bizonytalan. A felvidéki kitöltők azok, akik a járványhelyzet elmúltával valamennyi alkategóriában a legnagyobb arányban továbbra is számolnak az államhatár rendszeres átlépésével. Velük szemben a jövőben határátlépéssel biztosan nem számolók aránya mobilitási

kategóriánként más-más nemzetrészes esetében a legnagyobb. A válaszok alapján a többcélú határátlépés esetében a kárpátaljai, a munkaingázók között az erdélyi, míg kétlakiak körében a vajdasági kitöltők terveznek felhagyni korábbi ingázási szokásaikkal (15. ábra).

15. ábra

A mobilitási csoportokban a járványhelyzetet követően rendszeres határátlépés tervezése nemzetrészek szerint, 2020
Planning of regular state-border crossing of the mobility categories after the epidemic situation by regions, 2020

A jövőbeli mobilitási jellemzők szempontjából vizsgáltuk az egyes csoportok kötődéseit, jövőképét is. A szülőföldön maradás mellett szinte valamennyi csoport és nemzetrészes esetében az érzelmi érvek (úgy mint a családi és rokon kötés, illetve a honvágy) a meghatározóak. Ezt valamennyi nemzetrészesben legalább a kitöltők fele választotta, ami mind az öt nemzetrészesben szignifikáns összefüggésben van a válaszadó korcsoportjával. A 15–24 évesek és a 26–40 évesek jelölik magasabb arányban az érzelmi érveket a náluk idősebb korcsoportokhoz képest (1. táblázat).

1. táblázat

A szülőföldön maradás mellett jelölt legnépszerűbb érvek korcsoportok és nemzetrészek szerint, 2020 (az érvek jelölésének százalékában)

Most popular arguments for staying in the homeland by age groups and regions, 2020 (in percentage of argument marking)

Megnevezés	Magyarország	Erdély	Felvidék	Vajdaság	Kárpátalja
(%)					
Család, rokonok					
Szignifikanciaszt	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
15–24 éves	67 (n=156)	82 (n=114)	62 (n=86)	79 (n=52)	85 (n=39)
25–40 éves	67 (n=351)	69 (n=291)	80 (n=125)	82 (n=110)	77 (n=111)
41–65 éves	58 (n=504)	64 (n=523)	51 (n=262)	71 (n=261)	61 (n=262)
65 évesnél idősebb	41 (n=152)	38 (n=126)	54 (n=67)	28 (n=60)	52 (n=42)
Honvágó					
Szignifikanciaszt	0,00	0,02	0,00	0,00	0,01
15–24 éves	47 (n=156)	24 (n=114)	52 (n=87)	45 (n=53)	46 (n=39)
25–40 éves	31 (n=350)	23 (n=290)	25 (n=126)	31 (n=110)	19 (n=111)
41–65 éves	12 (n=505)	15 (n=524)	10 (n=262)	15 (n=262)	23 (n=262)
65 évesnél idősebb	7 (n=152)	11 (n=126)	15 (n=67)	22 (n=59)	20 (n=41)

Valamennyi nemzetrészben ugyanakkor szignifikáns az összefüggés a korcsoportok és a külföldre költözésen, munkavállaláson belül az érzelmi érv (elvágyódás) választása mellett is, továbbá a külföld választása mellett már a materiális tényezők is megjelennek, azaz a kedvezőbbnek ítélt életkörülmények. A korcsoportokon belül ezeket az érveket szintén a 40 évesnél fiatalabb korcsoportok és különösen a 25 év alattiak jelölték nagyobb arányban (2. táblázat).

2. táblázat

A külföldre vándorlás, munkavállalás mellett jelölt legnépszerűbb érvek korcsoportok és nemzetrészek szerint, 2020 (az érvek jelölésének százalékában)
Most popular arguments for emigration or working abroad by age groups and regions, 2020 (in percentage of argument marking)

(%)

Megnevezés	Magyarország	Erdély	Felvidék	Vajdaság	Kárpátalja
Elvagyódás ^{a)}					
Szignifikanciaszt	0,00	0,00	–	0,00	0,03
15–24 éves	39 (n=18)	43 (n=28)	–	44 (n=18)	15 (n=20)
25–40 éves	9 (n=43)	13 (n=24)	–	5 (n=19)	5 (n=63)
41–65 éves	11 (n=53)	3 (n=39)	–	5 (n=61)	0 (n=63)
65 évesnél idősebb	3 (n=39)	0 (n=17)	–	0 (n=9)	0 (n=2)
Kedvező életkörülmények					
Szignifikanciaszt	0,00	0,04	0,00	0,00	0,01
15–24 éves	56 (n=18)	36 (n=28)	44 (n=25)	72 (n=18)	70 (n=20)
25–40 éves	47 (n=43)	17 (n=24)	6 (n=32)	58 (n=19)	43 (n=63)
41–65 éves	28 (n=53)	23 (n=39)	8 (n=26)	15 (n=62)	22 (n=63)
65 évesnél idősebb	5 (n=38)	0 (n=17)	0 (n=10)	0 (n=9)	0 (n=2)

a) Felvidék esetében az eredmény nem szignifikáns.

Összegzés

A tanulmány a Kárpát-medencei magyarság mobilitási magatartását vizsgálta az új területi mobilitási mintázatok, úgymint a multilokalitás és a transznacionalizmus/transzlokalizmus fogalmi megközelítéseit követve. Vizsgált sokaságunkat a Nemzetstratégiai Kutatóintézet járványhelyzeti kérdőívének internet- és közösségi-média-használó válaszadói jelentették. A mobilitási magatartást vizsgáló kérdéseinkre érkezett válaszok feldolgozása alapján a teljes mintában jelentős az államhatárt rendszeresen átlépő népesség aránya, és akár az 50%-ot is meghaladja a határ mentén koncentrálódó külföldi közösségekben, mint a felvidéki, a vajdasági vagy a kárpátaljai. A legintenzívebb határmozgás az erdélyi és a felvidéki válaszadókra jellemző, körükben a rendszeres határátlépésben részt vevő népesség 20–30%-a legalább heti rendszerességgel átlépi az államhatárt. A határátlépés okai, motivációi sokrétűek

és többnyire változó a nemzetrészenkénti megoszlásuk is, de a legjellemzőbb okok a rokon/barátlátogatás, a szórakozás, pihenés, üdülés és a bevásárlás voltak. Utóbbi különösen a határ menti térségben lakókra jellemző. A válaszok alapján a külhoni közösségek között az ingázás fő célterülete továbbra is Magyarország, különösen a magyar határhoz közeli térségekben élők körében.

A koronavírus-vészhelyzet várható hatásainak felmérése céljából megkíséreltük azon csoportokat is meghatározni, számszerűsíteni, akiknek munkaügyi helyzete különösen sérülékeny a határátlépést korlátozó intézkedések következtében. A munkavégzés céljából az államhatáron keresztül rendszeresen ingázó *munkaingázó* és a vélhetően valódi transznacionalista életmódot folytató *kétlaki* csoport aránya a teljes sokaságban alapvetően nem számottevő, ugyanakkor Felvidéken (az előbbi kategória magas arányával) és Kárpátalján (az utóbbi kategória magas arányával) a válaszadók mintegy 15–20%-át teszik ki. Csoportjukra jellemző, hogy főleg alkalmazottak, fizikai munkások, esetleg vállalkozók, akik nagyrészt az ipar, építőiparban, a kereskedelem, szállítás és logisztikában vagy a vendéglátás, turizmusban foglalkoztattak. A külhoni munkaingázó csoportok fő célországa is Magyarország, azonban jelentős hányaduk Németországban vagy Ausztriában, esetleg egy harmadik egyéb országban vállal munkát. Egyrészt már bizonyíthatóan jelen vannak a szülőföldön való megmaradást a hagyományos mobilitási formánál jobban szolgáló ingázó és kétlaki csoportok, másrészt azonban a számuk és arányuk még nem jelentős. Tendenciájuk, változásuk csak jövőbeni, további kutatásokkal határozható meg.

A csoport sérülékenységet mutatja, hogy a korlátozó intézkedések következtében 80–90%-uk nem folytathatta az államhatár-átlépéssel járó munkavégzését a járványhelyzetben, így munkaügyi helyzetük, illetve jövedelmük szintje a vizsgált sokaságban is jelentős mértékben romlott. A járványügyi vészhelyzet egyébként is nagymértékben akadályozta a mobilitási hálózatokat, az alternatív életformákat, a kapcsolattartást, és a bizonytalanság fennmaradása tartósan vissza is vetheti további kibontakozásukat. A Felvidék kivételével a legtöbb nemzet rész válaszadóinak csak körülbelül fele ítélte meg úgy, hogy a korábbi határon átívelő ingázási szokásait fenntartja. Az arányok a munkaingázó és a kétlaki csoport esetében sem mások. A nemzetrészek közötti hálózatok beszűkülése egyrészt nemzetstratégiaiag nagyon kedvezőtlen, nagy kockázatokat jelent a szülőföldtől való elszakadás tekintetében. Másrészt azonban e folyamatoknak pozitív nemzetstratégiai hatásai is lehetnek, amennyiben a kapcsolattartási és mobilitási nehézségek a Kárpát-medencén kívülre (jellemzően Nyugat-Európába) kivándorolt vagy munkát vállaló népességet visszatérésre ösztönzik. Ebből a szempontból fontos tényező lehet akár már a közeljövőben is, hogy a külhoni vagy anyaországi népességkibocsátó térségek jövedelmi viszonyai hogyan alakulnak majd a gazdasági centrumokhoz képest, mivel a külföldön letelepedő magyar állampolgárok kivándorlásában a legszignifikánsabb *push-faktor* a magasabb elérhető jövedelem (Egedy 2017, Gellérné Lukács–Kincses 2020).

A magyar népesség Kárpát-medencén belülre és Kárpát-medencén kívülre irányuló területi mobilitása nemzetstratégiai jelentőségű, hiszen mind a nemzetrészek közötti kapcsolattartást, mind a nemzetrészek demográfiai kilátásait alapvetően befolyásolja. Az utóbbi másfél évtizedben ugyanakkor több váratlan globális és regionális esemény befolyásolta térségünk nemzetközi mobilizációs lehetőségeit, amelyek sorában a járványhelyzet volt a legjelentősebb (de említhetjük továbbá például a migrációs válságot, az egyszerűsített honosítást, az uniós csatlakozási folyamatokat, a Brexitet, az ukrajnai válsághelyzeteket). Érdeklődésre tarthat számot, hogy a magyarság mobilitási szokásai a felsoroltak hatására hogyan változhatnak meg. A járványügyi vészhelyzet és a különleges határvédelmi intézkedések teljes megszüntetését követő években célszerű ezekről újabb kutatásokat indítani, például annak feltárására, hogy a kutatásunkban megfigyelt, a nemzetközi mobilitás mérséklésére irányuló szándékok vajon megvalósultak-e, illetve kényszerűen vagy szándékosan a szülőföldjükön maradtak-e. E további kutatásoknak szintén fontos kérdése lehet az is, hogy külhoni magyarság megmaradása szempontjából kedvezőbb ingázó és kétlaki minták jelentősége hogyan változik.

Mellékletek

A kérdőív 'csoportképző' kérdései

k23: Hol tartózkodott, hol élt a járványt megelőzően?

Ország
Megye/Járás/Körzet
Település

k24: Megváltozott-e tartózkodási helye a járványt kitörését követően?

Ha igen

k25: Hol tartózkodik jelenleg?

Ország
Megye/Járás/Körzet
Település

k26: A járványt megelőzően dolgozott-e, végzett-e keresőtevékenységet?

Ha igen

k27: Hol dolgozott a járványt megelőzően?

Ország
Megye/Járás/Körzet
Település

k28: A járvány előtt átlépte-e rendszeresen az országhatárt munkavégzés céljából (ingázás)?

Ha igen

k29: Milyen gyakran ingázott országhatárokat átlépve munkavégzési céllal?

napi rendszerességgel
heti rendszerességgel
havi rendszerességgel
2-3 havi rendszerességgel
ritkábban

k78: Rendszeresen és gyakran átlép-e vagy átlépett-e országhatárt bármilyen céllal (nem csak munkavégzési céllal)?

A járványhelyzetig bezárólag nem, jelenleg sem, a jövőben sem.

A járványhelyzetig bezárólag igen, jelenleg is (a járványhelyzetben is), és a helyzet elmúltával is fogok.

A járványhelyzetig bezárólag igen, ugyan jelenleg éppen nem (a járványhelyzet miatt), de a helyzet elmúltával megint fogok.

A járványhelyzetig bezárólag igen, de jelenleg nem (a járványhelyzet miatt), és a helyzet elmúltával sem fogok már.

A járványhelyzetig bezárólag igen, a többit nem látom előre.

A járványhelyzetig bezárólag nem, jelenleg sem, de a járványhelyzet elmúltával fogok.

k79: Az ingázásának jellemző gyakorisága:

napi

heti

havi

negyedéves (3 havi)

féléves

félévesnél ritkább

k80: Rendszeres ingázás leginkább jellemző iránya:

Ország

Megye/Járás/Körzet

Település

k81: A rendszeres ingázás célja (Több választás lehetséges)

munkába járok át

tanulni járok át

lakóingatlanomhoz megyek

üdülőingatlanomhoz megyek

egyéb ingatlanomhoz megyek

saját vagy bérelt földemet művelni megyek át

egészségügyi szolgáltatást veszek igénybe

gyermekemnek iskolai vagy óvodai szolgáltatást veszek igénybe

ügyeket intézek (pl. közigazgatási ügyeket)

üzletet kötni, piacra, eladni, pénzügyeket intézni

rokonokat vagy barátokat látogatok

bevásárolni megyek

szórakozni, pihenni, üdülni megyek

egyéb, éspedig.

Csoportmeghatározások:

Immobil: k78 kérdésnél a jelenlegi helyzetre nem tartalmú választ adott, továbbá munkavégzés céljából nem lépett át határt (k28) és országhatárt átlépő rendszeres ingázás céljánál sem választott kategóriát (k81).

Határátlépő: A rendszeres ingázás célja (k81) kérdésnél jelölt bármilyen okot (ha csak *munkába járok át* választ jelölte meg, akkor a munkaingázó/ kétlaki kategóriába soroltuk).

Munkaingázó:

- (1) *Lakó- és munkahely más országban van:* Tartózkodási helye (k23) és munkahelye más országban van (k27), munkavégzés céljából rendszeresen átlép határt (k28), melynek rendszeressége napi szintű (k29).
- (2) *Lakó- és munkahely ugyanabban az országban van, azonban munkája megkövetel(heti) a gyakori határátlépést:* Tartózkodási helye (k23) és munkahelye (k27) ugyanabban az országban van, viszont munkavégzés céljából rendszeresen átlép országhatárt (k28), vagy rendszeresen és gyakran átlép-e vagy átlépett-e országhatárt (k78), melynek jellemző gyakorisága napi szintűnél ritkább is lehet (k79), a rendszeres ingázás céljánál pedig kizárólag a *munkába járok át* választotta (k81).

Kétlaki:

Munkavállaló

- (1) Dolgozott (k26), Tartózkodási helye (k23) és munkahelye más országban van (k27), munkavégzés céljából rendszeresen átlép határt (k28), melynek rendszeressége leggyakrabban maximum heti szintű (k29).
(Feltételezhető, hogy az ott tartózkodás legalább egy hetes időszakára kialakította a célországban a tartózkodáshoz és munkavégzéshez szükséges életkerekét.)
- (2) Dolgozott (k26), Tartózkodási helye (k23) és munkahelye ugyan ugyanabban az országban van (k27), azonban a járványt követően tartózkodási országa (k25) megváltozott ezekhez képest, munkavégzés céljából rendszeresen átlép határt (k28), melynek rendszeressége leggyakrabban maximum heti szintű (k29).
(Feltételezhető, hogy vendégmunkásként tartózkodási helyeként azt az országot jelölte meg ahol dolgozik, azonban a járvány kitörésével szülőföldi lakóhelyére kényszerült hazatérni.)
- (3) Dolgozott (k26), Tartózkodási helye (k23) és munkahelye más országban van (k27) munkavégzés céljából rendszeresen átlép határt nem jelölte (k28), azonban rendszeresen és gyakran átlép-e vagy átlépett-e országhatárt (k78), melynek jellemző gyakorisága leggyakrabban maximum heti szintű (k79), munkahelye (k27) és a rendszeres ingázás célországa (k80) megegyezik, A rendszeres ingázás céljánál pedig kizárólag a *munkába járok át* választotta (k81).
(Munkavégzés céljából rendszeresen átlép határt egyszerűen nem jelölte (nem értelmezte jól vagy például figyelmetlen), de a rendszeres országhatár-átlépésnél kizárólag munkába jár át.)
- (4) Dolgozott (k26), Tartózkodási helye (k23) és munkahelye ugyan ugyanabban az országban van (k27), azonban a járványt követően tartózkodási országa

(k25) megváltozott ezekhez képest, munkavégzés céljából rendszeresen átlép határt (k28) nem jelölte, azonban rendszeresen és gyakran átlép-e vagy átlépett-e országhatárt (k78), melynek jellemző gyakorisága leggyakrabban maximum heti szintű (k79), munkahelye (k27) és a rendszeres ingázás célországa (k80) megegyezik, A rendszeres ingázás céljánál pedig kizárólag a *munkába járok* át választotta (k81).

Inaktív

(1) *Diákok*: Főtevékenység szerint tanuló, egyetemista, tartózkodási helye (k23) és a rendszeres ingázás célországa (k80) különböző ország, jellemző gyakorisága leggyakrabban maximum heti szintű (k79), a rendszeres ingázás céljánál választotta a *tanulni járok* át kategóriát (k81).

(2) *Egyéb inaktív*: Nem Dolgozott (k26), munkavégzés céljából rendszeresen átlép határt (k28) nem jelölte, de tartózkodási helye (k23) és a rendszeres ingázás célországa (k80) különböző ország, mely két ország között szubjektív ítélet alapján markánsabb földrajzi távolság áll fenn (például Szerbia–Németország), jellemző gyakorisága leggyakrabban maximum heti szintű (k79), a rendszeres ingázás céljánál kizárólag a *munkába járok* át kategóriát választotta (k81).

(Inaktív, azonban feltételezhető, hogy más országokban alkalmi munkát végez [például idősgondozás], a két ország közötti földrajzi távolság alapján ezt a gyakorlatban csak kétlaki módon teheti meg.)

M1. táblázat

Válaszadási arány a kérdőív egyes kérdéseire, 2020 Response rate for some questions of the questionnaire, 2020

Megnevezés	%					
	Összesen (n=4458)	Magyar- ország (n=1360)	Erdély (n=1198)	Felvidék (n=671)	Vajdaság (n=608)	Kárpátalja (n=621)
Nem	100	100	100	100	100	100
Életkor	100	100	100	100	100	100
Iskolai végzettség	99	100	98	100	99	100
Határátlépés gyakorisága	44	27	41	56	56	63
Határátlépés okai	45	28	42	57	57	63
Határátlépés munkacélú ingázás gyakorisága	8	4	5	13	6	19
Főtevékenység	100	100	100	100	100	99
Ágazat	61	61	60	63	52	67
Jelenleg ingázik	98	99	98	98	98	99
Jelenleg dolgozik	97	98	97	96	94	98
Jövedelmi helyzet	84	83	87	87	83	79
Határátlépés tervezése	78	80	81	73	80	74
Érvek szülőföld mellett	83	86	88	81	79	73
Érvek külföld mellett	14	11	9	14	18	24

IRODALOM

- BÁLINT, L.–CSÁNYI, Z.–FARKAS, M.–HLUCSÁNY, H.–KINCSES, Á. (2017): International migration and official migration statistics in Hungary *Regional Statistics* 7 (2): 101–123. <https://doi.org/10.15196/RS070203>
- BRICKELL, K.–DATTA, A. (eds.) (2011): *Translocal geographies: spaces, places, connections* Ashgate, Aldershot.
- CSATA, ZS.–SCHWARCZ, GY.–PÉTI, M.–BORBÉLY, M. (2021): A Kárpát-medencei magyarok életminőségének összehasonlító elemzése *Kisebbségi Szemle* 2021/2: 59–85.
- ELEKES, T.–SZILÁGYI, F. (2021): Changes in the population and ethnic structure in the towns of Székely Land between 1910 and 2011 *Regional Statistics* 11 (3): 158–178. <https://doi.org/10.15196/RS110304>
- EGEDY, T. (2017): A külföldre ingázás statisztikai, demográfiai és területi jellemzői Magyarországon *Területi Statisztika* 57 (4): 385–405. <https://doi.org/10.15196/TS570403>
- GÁL, Z. (2011): Munkaerő-migráció Szlovákiából az uniós csatlakozás után komparatív szemszögből *Demográfia* 54 (4): 236–269.
- GELLÉRNÉ LUKÁCS, É.–KINCSES, Á. (2020): Jó kormányzás és tényalapú migrációs politikák: Kutatási összefoglaló. In: SMUK, P. (szerk.): *Társadalmi fenntarthatóság* pp. 1061–1074., Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- GÖDRI, I. (2018): Nemzetközi vándorlás. In: MONOSTORI, J.–ŐRI, P.–SPÉDER, ZS. (szerk.): *Demográfiai portré 2018* pp. 237–281., KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- GYÖRKÖS, M. (2007): Legális bevándorlás: lépések egy átfogó, uniós szintű politika létrehozására *Európai Tükör* 12 (10): 154–162.
- HARDI, T. (2010): A szuburbanizáció jelensége és hatásai – határon innen és túl. In: HARDI, T.–LADOS, M.–TÓTH, K. (szerk.): *Magyar–szlovák agglomeráció Pozsony környékén* pp. 11–26., MTA Regionális Kutatások Központja, Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Győr–Somorja.
- HÁRS, Á.–SIMON, D. (2016): Munkaerő-migráció, ingázás, kivándorlás. A magyarok munka-vállalási célú emigrációját magyarázó tényezők hatása és változása az uniós csatlakozás óta. In: BLASKÓ, ZS.–FAZEKAS, K. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2015* pp. 72–85., MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest.
- HELLER, Á. (1993): Ten theses on immigration, civilization, culture, human rights and „houses” *International Framtider* 3 (2): 39.
- ILLÉS, S. (2018): Gazdasági válság és cirkuláció *Területi Statisztika* 58 (1): 103–122. <https://doi.org/10.15196/TS580105>
- ILLÉS, S. (2020): A Magyarországot érintő nemzetközi cirkuláris migráció. In: SMUK, P. (szerk.): *Társadalmi fenntarthatóság* pp. 1178–1237., Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- ILLÉS, S.–KINCSES, Á. (2009): Migráció és cirkuláció *Statisztikai Szemle* 87 (7–8): 729–747.
- KAPITÁNY, B. (szerk.) (2015): *Demográfiai Fogalomtár* KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.

- KAPITÁNY, B.–KISS T. (2010): Erdélyi magyarság: csökkenő létszám, változatlan arány *Korfa – népesedési hírlevél* 2010/4: 1–3.
- KARÁCSONYI, D.–KINCSES, Á. (2020): Átrendeződés? Kárpátaljaiak Magyarországon, magyarok Kárpátalján, a 2017-ig terjedő adatok tükrében *Területi Statisztika* 60 (3): 309–351. <https://doi.org/10.15196/TS600302>
- KINCSES, Á. (2019): Magyarországot érintő magyar nemzetközi vándorlások a Kárpát-medencében 2011 és 2017 között *Demográfia* 62 (1): 43–94. <https://doi.org/10.21543/Dem.62.1.2>
- KINCSES, Á.–BÁLINT, L. (2016): Migration settlement networks in the Carpathian Basin, 2001–2011 *Regional Statistics* 6 (2): 95–113. <https://doi.org/10.15196/RS06205>
- KINCSES, Á.–TÓTH, G. (2019): A Magyarországon élő külföldi kötődésű népesség térbeli autokorreláltsága *Területi Statisztika* 59 (6): 579–606. <https://doi.org/10.15196/TS590601>
- KINCSES, Á.–TÓTH, G. (2020a): How coronavirus spread in Europe over time: national probabilities based on migration networks *Regional Statistics* 10 (2): 228–231. <https://doi.org/10.15196/RS100210>
- KINCSES, Á.–TÓTH, G. (2020b): A szomszédos országokban született népesség területi mintázata Magyarországon, 2011, 2017 *Területi Statisztika* 60 (2): 155–178. <https://doi.org/10.15196/TS600203>
- LADOS, G.–HEGEDŰS, G. (2019): Return migration and identity change: A Hungarian case study *Regional Statistics* 9 (1): 150–167. <https://doi.org/10.15196/RS090109>
- LAKATOS, J. (2015): Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek *Statisztikai Szemle* 93 (2): 93–112
- LIGETI, A. S. (2019): *Cirkuláris migráció Magyarországon Statisztikai Szemle* 97 (4): 327–346. <https://doi.org/10.20311/stat2019.4.hu0327>
- NADLER, R. (2009): *Multilocality: An emerging concept between the terms of mobility and migration* Università degli studi Milano-Bicocca, PhD program in urban and local European studies (URBEUR), Milano.
- NIEDERMÜLLER, P. (2005): Transznacionalizmus: elméletek, mítoszok, valóság. In: KOVÁCS N.–OSVÁT A.–SZARKA L. (szerk.): *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések* pp. 52–66., Balassi Kiadó, Budapest.
- NOVOTNÝ, L.–PREGI, L. (2018): Visualization of migration using spatial interpolation method in Hungary and Slovakia *Regional Statistics* 8 (2): 184–188. <https://doi.org/10.15196/RS080206>
- O’NEIL, K. (2003): *Discussion on migration and development: Using remittances and circular migration as drivers of development* Summary Report Migration Policy Institute, Washington, DC.
- PÉTI, M.–PAKOT, L.–MEGYESI, Z.–SZABÓ, B. (2020): A Kárpát-medencei magyarság népesség-előreszámítása, 2011–2051 *Demográfia* 63 (4): 209–257. <https://doi.org/10.21543/Dem.63.4.1>
- PÉTI, M.–SZABÓ, L.–OBÁDOVICS, C.–SZABÓ, B.–CSÉCSI, D. (2021): Analyzing ethnocentric immigration through the case of Hungary – Demographic effects of immigration from neighboring countries to Hungary *Journal of Ethnic and Cultural Studies* 8 (4): 128–153. <https://doi.org/10.29333/ejecs/857>
- PÉTI, M.–SZABÓ, B.–SZABÓ, L. (2017): A Kárpát-medence országaiból Magyarországra áttelepült népesség területi mintázata *Területi Statisztika* 57 (3): 311–350. <https://doi.org/10.15196/TS570304>

- PREGI, L.–NOVOTNÝ, L. (2022): Impact of migration and natural reproduction on the development of the Slovak–Hungarian ethnic boundary in eastern Slovakia, 1991–2018 *Regional Statistics* 12 (1): 77–103. <https://doi.org/10.15196/RS120102>
- RUOTSALA, H. (2015): „Ez a határ akkoriban még nem volt itt” Transznacionalizmus és multilokalitás Tornio és Haparanda testvérvárosokban. In: TURAI T. (szerk.): *Hármas határok néprajzi értelmezésben* pp. 36–52., MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest.
- SCHNEIDER, J.–PARUSEL, B. (2015): Circular migration between fact and fiction – Evidence from Germany *European Journal of Migration and Law* 17 (2–3): 184–209. <https://doi.org/10.1163/15718166-12342077>
- STRÜVER, A. (2005): Spheres of transnationalism within the European Union: On open doors, Thresholds and drawbridges along the Dutch-German border *Journal of Ethnic and Migration Studies* (31) 2: 323–344. <https://doi.org/10.1080/1369183042000339954>
- SZILÁGYI, F.–ELEKES, T. (2020): Changes in administration, spatial structure, and demography in the Partium region since the Treaty of Trianon *Regional Statistics* 10 (1): 101–119. <https://doi.org/10.15196/RS100104>
- SZILÁGYI, R.–VARGA, B.–SISKÁNÉ SZILASI, B. (2017): *Migrációs regionális profilok vizsgálata Magyarországon, nagymintás adatbázison Tér és Társadalom* 31 (4): 164–180. <https://doi.org/10.17649/TET.31.4.2895>
- TÁTRAI, P.–KÓCSIS, K.–GÁBRITY MOLNÁR, I.–TAKÁCS, Z. (2013): A Vajdaságot érintő migráció és annak történeti előzményei *Tér és Társadalom* 27 (2): 35–54. <http://doi.org/10.17649/TET.27.2.2516>
- TÁTRAI, P.–MOLNÁR, J.–MOLNÁR, I.–KOVÁLY, K.–ERŐSS, Á.–FERENC, V.–RÁKÓCZI, K. (2018): A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására *Metszetek* 7 (1): 5–29.
- VADEAN, F. P.–PIRACHA, M. (2009). *Circular migration or permanent return: what determines different forms of migration?* IZA Discussion Paper No. 4287., Bonn, Germany.
- WILLE, C. (2012): *Grenzgänger und Räume der Grenze – Raumkonstruktionen in der Großregion SaarLorLux Luxemburg – Studien, Band 1.* Peter Lang Verlag, Frankfurt.
- ZELINSKY, W. (1971). The hypothesis of the mobility transition *Geographical Review* 61 (2): 219–249. <https://doi.org/10.2307/213996>

INTERNETES FORRÁSOK

- ENSZ (2016): *Defining and measuring circular migration.* https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2016/ECECESSTAT20165_E.pdf (letöltve 2022. április 27.)
- INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (IOM) (2010): *Migration and transnationalism opportunities and challenges.* https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/jahia/webdav/shared/share_d/mainsite/microsites/IDM/workshops/migration_and_transnationalism_030910/background_paper_en.pdf (letöltve: 2022. április 27.)
- KSH (2015): *Ingázás a határ mentén.* <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/gyoringazas.pdf> (letöltve: 2022. április 27.)